انجنیر محمد انعام واک

افغانستان:

دریم قوت

۱۳۷۸

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان:

دریم قوت

PROPERTY OF ACKU 8238

لیکوال:

انجنیر محمد انعام واک

۱۳۷۸ لمریز

PROPERTY OF ARIC Established 1980

(c) ketabton.com: The Digital Library

ACKU

دکتاب پیژندنه:

نـــــوم : افغانستان: دربیم قوت

لـیکـوال : انجنیر محمد انعام واک

کـمـپـوز : غازي کمپوزنګ سنټر «مصطفی سحر»

خپرندوی : واک فونډیشن دافغانستان لپاره

دواک فونډیشن د خپرونو لړ : شپږم

شـمـېـر : پنځه سوه

بـیـه : پنځوس روپۍ

نـېـټـه : ۱۳۷۸ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپلو بچيانو ته:

په دې هيله، چې سبا به دوی ته د درېيم قوت منډ مات شوی وي

ابدالي - آريانا - هيواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیکونه

منته.. دریېم

ضروري یادونه.................................. څلورم

سریزه.. شپږم

لومړۍ برخه:

سابقه.. ۱

۱ - لومړی قوت، دانقلاب تیوري او عمل.................. ۵

۲ - دویم قوت، دانقلاب تیوري او عمل.................. ۸

خو، په افغانستان کې.................................. ۱۰

لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې........................ ۱۲

دویم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته........................ ۱۳

په اجرائیه قوه کې.................................. ۱۳

ددویم قوت بالقوه ماتې.............................. ۱٤

دویمه برخه:

ددریېم قوت تیوري.................................. ۱۵

ددریېم قوت جوړوونکي توکي:

۱ - افغان ملت.................................. ۱۸

۲ - یوه ایډیالوژیکه هسته.......................... ۲۱

۳ - ددریېم قوت دتصرف اړخ، پیر.................... ۲۳

٤ - ددریېم قوت مذهبي اړخ........................ ۲۵

۵ - لویه جرګه.................................. ۲۷

(لویه جرګه او نننی افغان سیاست)...................... ۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦- پخوانی باچا ۳۲
باچا او نشنلیزم ۳۷
باچا او ډموکراسي ٤١
باچا او اسلام ٤١

دریيمه برخه:

لنډیز ٤٣

څلورمه برخه:

نتیجه او وړاندیز ٤٩

اخیستنځي او یادښتونه ٥٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه

څوڅو ځلي او هغه هم په ورين تندي او سړه سينه ددې ليکنې د کمپوز وياړ په رښتيا چې دغازي ليزر کمپوزنګ د مشر ښاغلي مصطفی سحر په برخه دی. زه پدې اړه هغوی ته ډېر ډېر کور ودانی وايم.

ددې څېړنې دموخذونو دبرابرولو په برخه کې زما دانديوال، د واک فونډيشن دافتخاري غړي اود ختيځ دبياودانولو داداري (کور) دمشر ښاغلي ډاکتر فريد بزګر زيار اوهڅې ډېرې ستاينې وړ دي.

په پای کې دواک فونډيشن دټولنيزو څېړنو دڅانګې دغړي ښاغلي جبلاني ځواک اوددې فونډيشن دټول مشرتابه نه چې ددې څېړنې په کار او خپرولو کې يې ماته اوړه راکړه، دزړه له کومې مننه کوم.

انجنير محمد انعام واک

۱۳۷۸ لمريز کال

دوړي نولسمه

ولي آباد - پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري یادونه

له دې یادونې څخه زما مطلب داسلام دبنسټپالنې ، بنیاد ګرایی ، سخت دریځی ، اورپکی او نورو ننني مروجو اصطلاحاتو دپه ځای استعمال خبره ده. په انګریزي لیکنو کې ددې ژبې د Islamic Fundamentalism یعنې «اسلامي بنسټپالنې » دډېرې عامې او مروجې کلیمې په څنګ کې نن سباد Revolutionary Islam او یا Islamic Radicalism (Sivan, 1985) ، Modern Islamic Fundamentalism او یا Traditional Islamic Fundamentalism او Islamist (Roy, O., 1985) (*) اصطلاحات په عمومي ډول داسلامي سخت دریځی او بنسټپالنې: وهابیانو ، اخوانیانو او نورو لپاره استعمال شویدي. ددې په څنګ کې د"Fundamentalist" Islamic Revolutionaries اصطلاح یوازې د«اخوانیانو » لپاره استعمال شوې ده (**).

خو ، پدې څېړنه کې کله کله داسې هم شوي چې ، «اسلامي بنسټپالنه» داسلامي سخت دریځی دټولوډلو ټپلو لپاره استعمال کړم. په هر حال ، سره لدې چې زه لا پخپله داسلامي سخت دریځی او بنسټپالنې بیلو بیلو څانګو ته دلازمو اصطلاحاتو دورکولو په دې کار قانع نه یم ، خو بیا مې هم پدې لنډ ، تنګ وخت کې د یوه سمدستي ضرورت له مخې د اسلامي بنسټپالنې Islamic Fundamentalism اصطلاح د «وهابیت» ، داسلامي راډیکالیزم Islamic Radicalism یا اسلامي سخت دریځی اصطلاح د «اخوانیت» لپاره راوړې او «سیاسي ملایان» مې د طالبانو په بېنه کې د اسلامي سخت دریځی ، بنیاد

(*) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, Journal of Asian and African Studies, XXVII 3-4 (1992), pp. 224-241.

(**) Asger Christensen, Religion and Politics in countemporary Afghanistan: The Tragedy of Afghanistan, pp.13.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرايي او اوريکی سياسي کارکوونکي ګڼلي دي. په بله ژبه Islamic Fun-damentalism يا «اسلامي بنسټپالنه» د شيخ الاسلام عبدالوهاب نجدي دمکتب او پيروانو يعنې «وهابيانو» او اسلامي راډيکاليزم Islamic Radi-calism يا «اسلامي سخت دريځي» مې دسيد قطب، مولانا ابو الاعلى مودودي او څه ناڅه آيت الله خميني د طرز تفکر او په ځانګړي ډول د «اخوانيانو» لپاره استعمال کړې ده. خو په مجموعي توګه مې «داسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم» ګډه اصطلاح ټولو ننني افغان بنسټپالو: اخواني، وهابي او طالب ته استعمال کړې ده. خو، په خپلو کې داسلام دسره وراني او ويشلي بنسټپالنې بېلو بېلو څانګو ته داصطلاحاتو دا ډول انتخاب او نسبت ورکول به نه سل په سلو کې په ځای وي او نه خو به، دنومووړو «اصطلاحاتو» او «څانګو» ترمنځ دګډو ايډيالوژيکو ريښو په بنسټ له واقعيت نه لرې وي.

هيله ده، ګران لوستونکي د دې څېړنې په لوستلو کې دا يادونه په نظر کې ونيسي.

په مينه

مؤلف

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

کمونستي راډيکاليزم دخلق- پرچم په بڼه کې دلومړي قوت او اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي داخوانيانو، وهابيانو او نننيو سخت دريځو سياسي ملايانو (طالبانو) په بڼه کې ددويم قوت په توګه، لې ترلږه دډموکراسۍ دلسيزې (۷۳-۱۹٦٤) څخه په افغانستان کې په ښکاره دسياسي قدرت دنيولو کار پيل کړ. دريېم قوت هم دننني بحران ددوو عواملو په توګه دهمدې دواړو قوتونو په وړاندې دډموکراسۍ په نوموړې لسيزه کې منځ ته راغی.

دريېم قوت په افغانستان کې يو مترادف ملي جريان دی چې، دلومړي او دويم قوت په څېر يې نه بهرنۍ ننګه او نه کورنۍ پياوړې سياسي ډله ټپله، يوه هم نه درلوده. همدلته ؤ چې، لومړي قوت په ۱۹۷۸ او دويم قوت په ۱۹۹۲ کال سياسي قدرت تر لاسه کړ. خو دې دواړو قوتونو په هيواد کې دسياسي قدرت په سمبالولو کې په پاتې راتلو، هيواد دسياسي زعامت له ژور بحران سره مخ کړ.

دريېم قوت نن سبا، نه يوازې داچې ددويم قوت په څېر يو بالفعل قوت ندی، په خپل بالقوه حالت کې هم ډېر کمزوری او لوېدلی دی؛ نه يوازې داچې يو پوځي ځواک ندی، يوايډيالوژيک جريان هم ندی. دا سمه ده چې، لويه جرګه، باچا، پير، افغان ملت ګوند، تصوف، غير بنسټپال او معتدل مذهب او کوم غير سياسي ملا، بل اوبل ددې قوت مهم جوړوونکي توکي دي. خو، دا ټول سره شيندلي، بيل بيل ځواکونه او منفردې څېرې دي، چې يو موټي کيدو ته اړتيا لري. داسې هم نده چې، ددې قوت مخالفين بيخي له پښو لويدلي او ميدان تش دی. نه، ديوه ټوټه شوي او سترې شوي پوځي سياسي قوت په توګه، نه يوازې پرون، بلکې همدا نن هم اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم ددريېم قوت پياوړي او ژوندي دښمن دی. نو يو شيندلی، غير وسله وال او غير ايډيالوژيک دريېم قوت هيڅکله هم يو بالفعل او وړونکی قوت ندی؛ داسې قوت چې دخپل پياوړي دښمن په ماتولو، په هيواد کې دزعامت راغلې سياسي خلا ډکه کړي.

دريېم قوت يو مسلمان او افغان قوت دی. خو، نه يوازې داچې، نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پروني لومړي قوت مانفست او نه په لاس کې دننني دوېم قوت «قرآن» (٤) او ایستلې «توره»، یو هم نه لري.

په دغسې یوه عیني چاپیریال کې په ۱۹۸۸ کال کې، دافغان سوسیال دموکرات گوند (افغان ملت) دخپرونکي مرکزي اورگان «افغان ملت» دجریدې دمسؤل مدیر په توگه، ما ددې جریدې په دولسمه، دیارلسمه او څوارلسمه، درې واړو گڼو، کې ددرېیم قوت په هکله څه خپرونې وکړې، چې دهغه وخت ددوېم قوت په توگه داسلامي سخت دریځو او بنسټپالو دسخت عکس العمل سره مخ شوې. له هغې را وروسته، وخت په وخت، لکه نن، څوڅو ځلې «درېیم قوت» دافغان سیاست نغرې تود ساتلې دی.

نن هم هماغه پروني چاپیریال دی. خو دبو ملي جریان دلاروي په توگه ددرېیم قوت نننی غږ غوږ، سره لدې چې ماته ددې قوت سره داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم پروني کینه او دښمني مخې ته درولې، بیامې هم دبوه ملي ضرورت له مخې ونشو کولای په درېیم قوت څه ونه لیکم.

پدې څېړنه کې ددرېیم قوت په پرون او نن او ددې قوت په جوړوونکو توکو برسېره، ددې قوت بالقوه - سیاسي، بالفعل - پوځي او ایډیالوژیک اړخونه هم څه ناڅه څېړل شوي دي.

هیله ده، دا څېړنه به په خپل وار، په هیواد کې دملي جریان دلومړي گام په توگه ددرېیم قوت دجوړېدو له لارې، په هیواد کې په «افغاني» بنسټ د «دولت» او «ټولنې» په فزیکي او معنوي بیا رغونه کې لاس وکړي.

په مینه

محمد انعام واک

۱۹۹۹ کال

دسپتمبر ۵ مه

ولي آباد - پښتونخوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

سابقه:

په افغانستان کې د دموکراسۍ لسيزې (۷۳-۱۹٦٤) په يوه خام ذهني- سياسي چاپيريال کې درې ډوله بېل بېل سياسي جريانونه: د کينو اندېښنو جريان کمونستي راډيکاليزم، د افغانستان د خلکو د دموکراتيک گوند (خلق - پرچم) او شعله جاويد په بنو کې د لومړي سياسي قوت، اسلامي بنستپالنه او راډيکاليزم د اخوان المسلمين په بڼه کې د يوه بنې دويم سياسي قوت او ملي جريان د افغان ملت، مساوات او صدای عوام[1] په بڼو کې د معتدل درېيم سياسي قوت په توگه وزېږول[2].

پدې لسيزه کې درې واړو سياسي جريانونو د ښکاره او پټ سياسي او ايډيالوژيک کار په نتيجه کې په ټولنه او دولت، په پوځي او ملکي، دواړو برخو کې څه ناڅه ريښې وغځولې.

د ۱۹۷۳ کال په جولای کې د افغانستان د پخواني صدراعظم محمد داود خان (۱۹٦۳-۱۹۵۳)[3]. د کودتا په نتيجه کې د دموکراسۍ لسيزه پای ته ورسېده. په نوي جمهوري دولت کې د پرچميانو د نفوذ په وجه هم ملي جريان او هم اسلامي بنستپالنې او راډيکاليزم (اخوان المسلمين) ډېر سياسي تاوان وکړ. د پخواني افغان صدراعظم محمد هاشم ميوندوال (۱۹٦۵- ۱۹٦۷)[3*] په وژل کېدو (۱۹۷۳) ملي جريان ته ډېر تاوان واوښت.

ويلای شو چې تر ۱۹۷۸ کال پورې درېيم قوت يا ملي جريان په عمومي توگه په يوه کمزورۍ او دوو يا دو شوو ښيو او کينو سياسي جريانونو په يوه بشپړه سازماني بڼه فعاليت کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۷۸ کال کې د کيڼ قوت له خوا د سياسي قدرت په نيولو په افغانستان کې ښي قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم) ته د پوځي، سياسي، سازماني او ايډيالوژيک نفوذ ښه چانس لاس ته ورغی. د عربو په مالي امکاناتو يو زيات شمير نړيوال وسله وال گوريلايي اسلامي بنسټپالي او اخوانيان وپيرودل شول (٤) او په افغانستان کې د روسانو په ضد د جگړې په ليکو کې د خپلو افغان اخواني - وهابي بنسټپالو سره يو ځای شول. دې کار د پاکستاني او افغاني اخوانيانو په پوځي او گوريلايي روزنه کې ډېره زياته مرسته وکړه. په نتيجه کې په افغانستان کې د روس په ضد جهاد او د آزادۍ جگړه د اسلامي بنسټپالو د رهبرۍ لاندې په يوې بشپړې مذهبي جگړې بدله شوه. ملي جريان يا د دموکراسۍ دلسيزې معتدل غير وسله وال او کمزوري سياسي سازمان (دريم قوت) په بشپړ ډول په دې جگړه کې د اسلامي بنسټپالنې او کمونستي راډيکاليزم د سياسي، ايډيالوژيک او پوځي وار لاندې راغی.

افغان ملت له اسلامي بنسټپالو او کمونستانو سره په جگړه کې له يوې خوا، د پښتونستان د مسئلې په سر له پاکستان سره دوراني په وجه او هم د يوې عاملې رهبرۍ د نشتوالي له کبله له بلې خوا د سخت سياسي فشار لاندې راغی او سياسي ډگر په بشپړه توگه اسلامي بنسټپالو ونيوه. په ۱۹۸۰ کال کې د پاکستان له خوا يوازې اوه افغاني جهادي تنظيمونه په رسميت وپېژندل شول. په ۱۹۸۱ کې درې گونی اتحاد د منځ مهالو او څلور گونی اتحاد د بنسټپالو افغان جهادي تنظيمونو نه جوړ شول. په درې گوني اتحاد کې د تصوف د نقشبنديه او قادريه طريقو مشرانو حضرت صبغة الله مجددي او پيرسيد احمد گيلاني او منځ مهالي ملا، مولوي محمد نبي محمدي او په څلور گوني اتحاد کې د سياف اسلامي بنسټپالني، د برهان الدين رباني او گلبدين حکمتيار اخواني تنظيمونو او سخت دريځي ملا، مولوي محمد يونس خالص ځای ونيو.

په ۱۹۹۲ کال، «لومړي قوت» د خلق - پرچم په وجود کې د دويم قوت (اسلامي بنسټپالني او راډيکاليزم) نژادگر اړخ (شمال ائتلاف) ته په تسليميدو سره، د اسلامي بنسټپالني خپل منځي فرکسيونيزم لا پياوړی او ژور کړ. پر ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحکمتیار لـه اخواني گروپ (حزب اسلامي افغانستان) څخه داسلامي بنسټپالنې اوسخت دريځي تولو ډلو، ازبک مليشي، هزاره حزب وحدت، دمنځ مهالي درې گوني اتحاد پـه گډون دشمال ائتلاف دمشرۍ لاندې پـه کابل کې دمجاهدينو اسلامي دولت جوړ کړ. دسياسي قدرت دوېش پـه سر دتاجکو، ازبکو اوهزاره اقليتونو ترمنځ اختلافاتو شمال ائتلاف درې توټې کړ.

دتوټـه شوې اسلامي بنسټپالنې دوه اصلي ډلې: درباني - مسعود دمشرۍ لاندې نژادگره اسلامي بنسټپالنه يوې خوا اودحکمتيار دمشرۍ لاندې سوچـه اسلامي بنسټپالنـه بلې خواتـه دسياسي قدرت ددوو مهمومدعيانو پـه توگه پـه خپلو کې سره ولوېده. دسياسي قدرت دنيولو پدې اخ وډب کې دربېم قوت پـه ډېره اسانۍ لـه صحنې ووت. سره وېشلې اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنه دافغانستان د پوځي-سياسي ډگر يوازينی پوځي قوت پاتې شو. پـه نوم شمال ائتلاف يااسلامي نژاد گر راډيکاليزم دسياف د وهابي بنسټپالنې پـه مرستـه تر ۱۹۹۷ کال پورې پـه کابل کې خپل حکومت وساتـه. تردې کال پورې داسلامي بنسټپالنې اونژادگر راډيکاليزم دسياسي - نژادي برلاسۍ غوښتنو پـه نتيجه کې افغانستان پـه څلورو نژادي - سياسي حوزو وېشل شو[٥].

پدې مرحلـه کې (۹۷-۱۹۹۲) نژاد گر اسلامي راډيکاليزم پـه شمال اوسوچه اسلامي راډيکاليزم پـه جنوب کې داسلامي بنسټپالنې ددوو سره ورانو ډلو پـه توگه پـه هيواد کې دلومړي قوت (کمونستي راډيکاليزم) دلـه منځه تللو پـه نتيجه کې دقدرت راغلې سياسي خلا ډکه نکړای شوه.

لـه ۱۹۹٤ څخه، پـه جنوب کې دسوچـه اسلامي راډيکاليزم ځای نويو سياسي شوو ملايانو ونيوه اود کليوالي، ښاري، افغاني او پاکستاني مدرسو دطالبانو، ملايانو اومولويانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحريک پـه افغانستان کې دسياسي قدرت دنيولو کار پيل کړ. ځينو داتحريک دربېم قوت وباله. پـه ښکاره خو همداسې هم وه. ځکه چې، دنوي دولت پـه تاسيس اودسياسي قدرت د خلا پـه ډکولو کې دناکامې او توټـه شوې اسلامي بنسټپالنې اوراډيکاليزم ځای داسلام همدې نوي سياسي -پوځي بديل ونيوه. خو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دایډیالوژی، ماهیت او سیاسي غوښتنو په بنسټونو دا تحریک اصلاً د مجاهدینو او یاد پخوانیو اسلامي بنسټپالنې له ادامې نه بل څه نشي کېدای. دومره ده چې، داخواني او وهابي بنسټپالنې سیاسي کارکوونکي دعالي تحصیلاتو خاوندان وو او د طالبانو دبنسټپالنې سیاسي کارکوونکي زیات زیات له چنې اوچتې نه نیولې تر طالب، ملا، مولوي، مولانا او شیخ الحدیث پورې دبې سواده او باسوادو فارغ التحصیلانو لنبکر دی. نو، د طالبانو اسلامي بنسټپال تحریک دشکل له مخې څه ناڅه یوداسې درېیم قوت ګڼل کېدای شو چې یو یې سوچه اوبل یې نژادي شوی اسلامي راډیکالیزم دواړه له سیاسي او پوځي صحنې لیرې اوپخپله یې دهغوی ځای ونیوه.

طالبان په ایډیالوژیک او سیاسي بنسټونو د اسلامي بنسټپالنې اوراډیکالیزم ادامه ده، نه یو درېیم قوت. دومره ده چې په افغانستان کې یې دنژادي شوي اسلامي راډیکالیزم، کمونستي پاتې شونو اوشیعه نژادګر راډیکالیزم په ضد له جنوب څخه په وسله واله مبارزه لاس پورې کړ او ترننه یې دهیواد په سلو کې څه ناڅه پنځه اتیا پراخوالی دخپل پوځي او کلتوري کنترول لاندې راوستی دی. دنژادي اسلامي راډیکالیزم په ضد د اسلامي بنسټپالنې پوځي اوسیاسي مورچل، په ختیځ دپښتنو طالبانو په تندي دپښتني نژادپالنې تاپه نشي وهلی. د طالبانو تحریک یوبشپړ اسلامي بنسټپال تحریک دی چې، دپروني ستړې شوې اسلامي بنسټپالنې اوله پښو لوېدلي کمونستي راډیکالیزم په څېر یې دافغانستان سیاسي خپلواکي، ملي واکمني اودخاورې بشپړتیا تول له جدي خطر سره مخ کړیدي او لګیادی دافغان نشنلیزم دپېړیو پېړیو لاس ته راغلي ملي ارزښتونه دیوه بنسټپال نظام په نا اشنا اوغیر افغاني ارزښتونو بدلوي.

وېلای شو چې، په افغانستان کې درېیم قوت نه یوازې په بالفعل ډول، بلکې دیوه مستقل سیاسي بالقوه قوت په توګه هم ان له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا منځ ته ندی راغلی. دومره چې له ۱۹۹۲ راهیسې ددرېیم قوت دجوړېدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده. د درېیم قوت دپېژندنې لپاره پکار ده، مخکې ترمخکې لومړی او دویم قوت څه ناڅه وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-لومړی قوت، دانقلاب تیوري او عمل:

کمونستي راډیکالیزم له ۱۹۱۷ او بیا په افغانستان کې له ترلږه له ۱۹۵۰ لسیزې[٦] راپدې خوا یو تشکیلاتي - ایډیالوژیک مېکانیزم لرلی دی. له ۱۹٦٤ څخه را وروسته دا میکانیزم د برپوخ شو. دافغانستان دخلکو دموکراتیک گوند دواړو څانګو خلق او پرچم، په ترتیب سره په کلیوالي او ښاري نفوس کې دخپل نفوذ ستنې ودرولې او دیوه وسپنیز دسپلین او ایکې یوې قوماندې له مخې یې دڅوارلسو کلونو په موده کې دشوروي اتحاد دکمونست گوند دایډیالوژیکي او تشکیلاتي تجربې او دشوروي اتحاد په پوځي او مالي مرسته یې تر ۱۹۷۸ کال پورې په افغانستان کې دیوې بریالۍ پوځي کودتا امکانات برابر کړل. په ۱۹۷۸-۱۹۹۲ دوره کې د خلق او پرچم دڅانګو په وجود کې دا قوت دډېرو مهمو تشکیلاتي تجربو خاوند شو. دې قوت د ۱۹٦٥ کال په جنورۍ کې دخپل تاسیس[٧] سره سم د مارکسیزم-لنینیزم داصولو له مخې دیوې بې طبقې ټولنې دجوړیدو لپاره طبقاتي مبارزه[٨] پیل کړه. دې گوند په ۱۹٦٦ کال کې دخلق او پرچم په نومونو انشعاب وکړ. دلومړي قوت دا دوه ډلګۍ په ۱۹۷۷ کال کې سره بیا یو شوې[٩] او په ۱۹۷۸ کال کې یې له پاسه، انقلاب ته ورته ،دیوې پوځي کودتا په کولو سیاسي قوت په لاس کې ونیوه.

په افغانستان کې د ۱۹۷۸ کال دثور کودتا عیني شرایط په دې توګه دڅیړلو دي: په ۱۹۷۰ لسیزه کې دافغانستان سیاسي- اقتصادي جوړښت، له پاسه دیوه انقلاب کولو ته لاره اواره کړې وه. زاړه سیاسي حاکمیت چې «خان»، «ملک» او «ملا» په کې لاس درلود، په ۱۹۵۰ لسیزه کې دداود خان (۱۹۵۳-۱۹٦۳) دنوې کونې (Modernization) دهلو ځلو په نتیجه کې خپل ځای پرېښی و. دولت دعایداتو نوې سرچینې پیدا کړې وې. په ختیه دپښتني پورتنۍ طبقې دخان او ملک په څوی برسېره په پوځ کې دمنځنۍ او ښکتنۍ طبقې څخه د پوځي افسرانو داستخدام او روزنې په نتیجه کې دپورتنۍ طبقې په څنګ کې، په ۱۹٦۰ لسیزه کې دوروستیو دوو طبقو نفوذ هم پیدا شو؛ چې پدې ډول په پوځ کې دلومړی قوت په توګه دکمونستانو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددویم قوت په توګه داسلامي بنسټپالو- اخوانیانو او ددرېیم قوت په توګه دنشنلستانو لاس ننوت.[۱۰]

ځمکه واله Landed class اوپانګه واله Bourgeoisie class طبقې کمزورې او په هېواد کې دنفوس په پرتله دزراعتي ځمکې کموالي، ددولت په وړاندې د مخالفت دټکولو په خاطر له ځینو ځمکه والو نه دامیر عبدالرحمن خان (۱۸۸۰-۱۹۰۱) په دوره کې دځمکو اخیستل او دشرعي دتوارث دقانون له مخې دمړه په اولاده دهغه دملکیت دوېش په بنسټونو په هېواد کې یوه پیاوړې ځمکه واله طبقه له سره موجوده نه وه (Kakar 1979)[۱۱]. په ۱۹۵۰ لسیزه کې داقتصاد نوي کولو(Modernization of Economy) داطبقه نوره هم کمزورې کړه. دکمپرادور Comprador په بڼه کې ددولت له خوا منځ ته راغلې پانګه واله طبقه ددولتي بیروکراتانو State Bureaucrats په خدمت کې وه[۱۲]. پوځي او ملکي بیروکراتانو د یوې طبقې ملا هم نه تړله. نوله ۱۹۵۰ لسیزې نه وړاندې د پوځي کودتا ګران کار دسیاسي اقتصاد د ددوو وروستیو لسیزو ډراماتیکو بدلونونو، افغان سیاست ته دپوځ په رابڼکلو، آسانه او له پاسه دیوه انقلاب دکولو لار اواره شوه[۱۳]. همدلته ده چې په ۱۹۷۰ لسیزه کې افغان دولت دوه ځلي له پاسه چپه شو.

برسیره پردې:

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې په خپلو پښو باندې ددولت په درېدلو، له دولت نه بیل شوی «خان» او «ملا» دومره پیاوړي نه وو چې دمخالفینو پیاوړی کتار جوړ کړي؛[۱٤]

* ددولت دمخالفینو په توګه په خپلو کې سره وران لومړی قوت (کمونستان) او دویم قوت (اسلامي بنسټپالنه، اخوانیان) ددولت دچپه کولو ولسي پیاوړتیا نه درلوده؛[۱۵]

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې ددرېیم اقتصادي ستونزو نه موجودیت هم، ښکاره ده چې، ددولت دغور ځولو عوامل نشو برابرولای[۱٦]؛

* په یوه ناراضه او بې مسئولیته «زما یې څه» موقف کې منځنی تحصیل یافته قشر خوبیخي ددولت په ضد پیاوړی ګواښ نه و[۱۷].

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز لومړي قوت د خلق- پرچم په بنیه کې په ۱۹۷۸ کال، د یولړ انقلابي اهدافو د تطبیق لپاره د ښکتني طبقې د خپلولو په خاطر (Gupta,1986)[۱۸] شپږم، اوم او آتم دري فرمانونه صادر کړل.

* شپږم فرمان د پور- سود او ګروي نه د خلاصون فرمان و. د خلق- پرچم د حکومت د یوه وزیر (زېري) له خولې دې فرمان په سلو کې د ۸۱ کلیوالو کورنیو پور خلاص کړ (Male، ۱۹۸۲)[۱۹].

دافغانستان دچارو یوه روسي متخصص Glukhoded داټکل له مخې شپږم فرمان دافغان بزګرو دېرش بیلیونه افغانۍ (یو بیلیون امریکایي ډالره، ۱۹۷۸) پور پرې کړ (Glukhoded, 1978)[۲۰]. مشهور هندي کمونست مکرجي Mukherjee په ۱۹۷۸ کال کې دا پور ۷۲۲ میلیون افغانۍ (ثلیریشت میلیونه امریکایي ډالره) ښودلی دی[۲۱].

* لومړي قوت دولور او واده په هکله فرمان د ۱۹۷۸ په اکتوبر کې صادر کړ[۲۲]؛

* او ددی قوت بل فرمان بې ځمکو اولږ ځمکو بزګروته دشخصي ځمکو دوړیا ویش آتم فرمان و[۲۳]. دې فرمان په هیواد کې د شپږ میلیون جریبه ځمکې (۱،۲ میلیون هکتاره) دضبط او توزیع او برسیره پر ۵ ،۲-۲ میلیون کوچیانو یې د .... ۶۳۰ بې ځمکو اولږ ځمکو کورنیو اټکل کړی و. خود خلق- پرچم حکومت یوازې او یوازې .... ۳۳۰ هکتاره ځمکه ضبط او لدې ځمکې نه یې یوازې .... ۲۸۷ هکتاره ځمکه هغه هم په یوازې .... ۲۹۶ بزګرو وویشله (Mukherjee, Glukhoded)[۲۴].

نو ویلای شو، داخو دزړو طبقاتي مناسباتو (طبقاتي ګټې -Class In terest) دله منځه وړلو، د خلکو په اجتماعي ژوند کې دلومړي قوت لاسوهنو (Halliday, 1988) Conflect between State and Tribes[۲۵] او له اسلام سره، چې د خلکو په اجتماعي ژوند کې بېخښن نفوذ لری، دلومړی قوت بې پروا برخورد او دښمني (Shahrani, 1984)[۲۶] ودچې خلک یې په لوی لاس دلومړي قوت په ضد، هغه هم ددویم قوت اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم درهبری لاندې، دملي قیام په بنیه وسله وال او راپورته کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوپه زغرده ویلاي شو چې، په افغانستان کې د ۱۹۷۰ لسیزې په پاي کې د دولت په ضد دلومړي قوت پوځي عمل ولسي بنسټ نه درلود . خوله پاسه د(Trimberger, 1978) دطرح شوي انقلاب له ماډل سره دلومړي قوت (خلق-پرچم) د ۱۹۷۸ کال پوځي عمل پیاوړي ورته والي او دخپلو غلطو تکتیکونو له مخې چې ددې قوت انقلابي پروګرامونه یې ناکام کړل، فوق العاده توپیر لري[۲۷].

په ۱۹۸۰ کې دې ګوند له مجاهدینو سره ملي روغه جوړه اعلان کړه. په ایډیالوژیک لحاظ یې دطبقاتي مبارزې په بنسټ سوسیالست پروګرام شاته واچاوه اوله ۱۹۷۸ راهیسې یې خپل ټول صادر شوي فرمانونه بېرته واخیستل. دې قوت په ۱۹۸۸ کال کې له افغانستان څخه دروسانو دوتلو نه وروسته تر ۱۹۹۲ کال پورې ځانته د «وطن ګوند» نوم ورکړ اوپه یوازې ځان یې دمجاهدینو دسخت پوځي یرغل سره سره ځان ژوندی وساته.

دهمدې قوت په وجود کې وچې، دشوروي اتحاد امپراطوري له خپل ایډیالوژیک سنګر کمونیزم سره یوځای له پښو ولوېده. له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته په ۹۲-۱۹۸۸ دوره کې دې قوت په افغانستان کې دریم قوت ته ورته سیاسي لار ونیوه.

۲-دویم قوت، دانقلاب تیوري اوعمل:

په عمومي توګه په عربو کې له اتلسمې[۲۸] اوپه افغانستان کې دنولسمې پېړۍ له پایه[۲۹] دوهابیزم ظهور او عروج، په شلمه پېړۍ کې دپنځ پیري ملایانو ظهور، بیا په ۷۰-۱۹۶۰ لسیزو کې داخوان المسلمین نړیوالې ودې اوپیوستون[۳۰] په سیمه اونړۍ کې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم ایډیالوژیک او تشکیلاتي حضور اونفوذ پیل کړ.

په نړیوال کچ په لسمه پیړۍ کې له الماوردي(Al-Mawardi) نه، په ۱۹۸۰ لسیزه کې تر امام خمیني پورې زیات شمیر دیني پوهانو په اسلامي حکومت او ددې حکومت دحکمرانانو په توګه په دیني عالمانو (Ulema) ټینګار کړیدي(Khomeini, 1981)،[۳۱]. مشهور ایراني راډیکال اسلامي پوه علي شریعتي په اسلامي حکومت کې دعلماو له حکمران موقف سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت ښودلې دی(Akhavi, S 1982) [۳۲].

اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم حاکمیت په اسلامي نظام کې په خداي (ج) پورې تړلی ګڼي او شریعت یو داسې الهي قانون بولي چې د خلکو په واسطه بدلیداي نشي. اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم اسلامی دولت یو ایډیالوژیک او دنړۍ د ټولو مسلمانانو شریک دولت بولي (وګورۍ احدی ۱۹۹۱) [۳۳].

د اسلامي دولت دنده په اسلامي بنسټونو د ټولنې جوړول او اسلامي قلمرو ته پراختیا ورکول دي. اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم دنړۍ د ټولو مسلمانانو یووالی او دجهاد او تورې په زور یو داسې نړیوال اسلامي دولت غواړي چې په ایډیالوژیک بنسټ ولاړ وي نه په نژاد او ملیت. حاکمیت پدې دولت کې د خدای په لاس کې دی. یعنی ټول دولتي اداری سیستم د خداي په قانون، شرعې، چلیږي. اسلامي بنسټپالنه پدې عقیده هم ده چې د اسلامی دولت تأسیس یوازې او یوازې د اسلام د عملي کیدو لپاره دی او بس.

د اسلامي دولت ټولواک Chief Executive (امیر، خلیفه، امام) چې په اسلامي دولت کې له ټولو نه زیات مقتدر او دزیات واک خاوند دی باید نروي نه ښځه [۳٤].

د مولانا ابو الاعلی مودودی په خلاف، ایت الله خمیني د اسلامي دولت مشر په شرعې او نورو چارو باندې په پوهېدلو مکلف ګڼي. امام خمیني او مودودی دواړه «اجتهاد» او د «شرعې بشپړ تطبیق» د اسلامي دولت د مشرۍ دوه بنسټیز شرطونه او حتمي دندې ګڼي. پداسې حال کې چې سید قطب او مودوی د اسلامي دولت د مشر د انتخاب خبره د خلکو خوښې ته پرېږدی؛ خمیني د ممتازو علماو له خوا د هغه په ټاکلو ټینګار کوي.

په هر حال، نه قطب، نه مودودي او نه خمیني یوهم د موکراسي د خلکو د حاکمیت د اصل په توګه (Sovereignty of the people) نه مني (Binder, 1988, Fischer, 1983) [۳۵].

شریعت(Sharia) او فقهې(Islamic Jurisprudence) ته په زیات اهمیت ورکولو سره سره، بیا هم نه خمیني او نه قطب، یوه هم، د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت په قضائیه سیستم (Judiciary) رڼا نده اچولې (Adam, 1983)[٣٦]. خو، داسلامي دولت د «تولواک» او د «قضائیه سیستم» په اهمیت باندې داسلام په ټینګار، خمیني اسلام یو متمایز نظام ښیي. خمیني وایي چې، «عدالت» اسلامي فقهاو ته یو فوق العاده واک ورکوي. په هر حال، سره لدې چې سني بنسټپالو اسلامي پوهانو او متفکرینو قضایي سیستم ته ډیر پام ندی اړولی، خود یوه قانون په توګه د شرعي بشپړ انفاذ داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم ډېره ستره سیاسي غوښتنه ده[٣٧].

له ملي جریان او نشنلیزم سره په مخالفت کې اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم یوه خوله ده. وایي چې نژادي - قومي سرحدات سیاسي ارزښت نلري. یوازې دیني اختلافات دي چې د مسلمان او غیر مسلمان په منځ کې رسمیت لري (Pipes, 1983)[٣٨].

اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم له نشنلیزم سره نه یوازې دیوه نړیوال اسلامي سیاسي سیستم د نه منلو په سر وران دي، بلکې دابنسټپالنه نشنلیزم په سیکولریزم هم تورن کوي (Eposito, 1983, Sivan, 1985, Piscatori 1986)[٣٩].

او بالاخره اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم له نشنلیزم Nationalism، نوې کونې Modernization او سیکولریزم Secularism، درې واړو سره کلک دښمن دي[٤٠].

خو په افغانستان کې:

اسلام د خپل ظهور څخه تر ۹۲-۱۹٦٤ پورې په سیاسي قدرت کې دوندې او په افغان ټولنه کې له شتو سیاسي، اجتماعي او کلتوري واقعیتونو پښتونولۍ، پښتنانه او افغان نشنلیزم درې واړو سره د سیاسي ګوزارې او جوړښت ښېل ښېل پړاوونه وهلي دي. خو، په عمومي توګه تر ۱۹٦٤، په تیره بیا تر ۱۹۷۸ پورې، اسلام په افغان ټولنه کې له دولتي سیستم نه آزاد د قدرت د یوې اجتماعي ستنې په توګه د خپل تصوف، په دولت او ټولنه، دواړو، کې د قدرت د سیاسي او اجتماعي ستنې په توګه د خپل مذهب او د حنفي فقهې په بنسټ د ولاړو درې ګونو شرعي محکمو (قضائیه قوه Judiciary) په بڼه کې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان دولت کې دخپلې سیاسي ستنې په درولو اکتفا کړې وه[٤١].

دقدرت همدې درې ګونو ستنو اسلام ته په افغانستان کې معتدله (Moderate) بڼه ورکړې وه. همدې اعتدال، اسلام په افغانستان کې له افغان نشنلیزم سره په سیاسي او ان په ځینو برخو کې په عقیدوي جوړښت کې راوستی و[٤٢]. په حقیقت کې همدې جوړښت په معاصر افغانستان کې، دسیاسي قدرت یو عنعنوي مثلث (Executive, Judiciary, Legislature) Triangle of Political Power منځ ته راوستی و[٤٣]. په ١٩٦٤ کې ددموکراسۍ دلسیزې په پیل سره، اسلام په افغان سیاست کې خپل پورتنی سیاسي موقف دځان لپاره کم وباله؛ له تیوریکي پلوه له ١٩٦٤ او په عملي لحاظ له ١٩٧٨ نه، اسلام په سیاسي لحاظ راډیکال او په عقیدوي لحاظ بنستپال شو[٤٤].

په همدې بنسټ یې په افغان سیاسي ډګر کې دسیاسي «دویم قوت» په توګه په هېواد کې دسیاسي «لومړي قوت» کمونستي راډیکالیزم او سیاسي «دریيم قوت» افغان نشنلیزم په ضد دمخالفت مورچل جوړه کړه.

په ٧٩-١٩٧٨ کې دې اسلامي بنستپالنې او راډیکالیزم په افغانستان باندې دروسانو دپوځي یرغل څخه په استفادې غټې پوځي - مالي امکانات لاس ته وروړل. په ١٩٩٢ کال یې دسیاسي قدرت په نیولو د سیاسي قدرت نوموړی افغان عنعنوی مثلث مات او په افغانستان کې یې د افغان نشنلیزم په لاس جوړه شوې څو سوه کلنه سیاسي دستګاه ورانه کړه.

په اسلامي دولت کې د «دیني علماو» او «اسلامي سخت دریځو» په حاکم رول باندې داسلامي بنستپالنې او راډیکالیزم دعملي تینګار له مخې په ٩٧-١٩٩٢ دوره کې په کابل کې له طالبانو نه مخکې درباني - حکمتیار د ١٩٩٧ کال دګډ حکومت غټې پوستونه نه یوازې داچې په نژادي بنسټ ویشل شوي وو او تاجکو ان د پېښور د ١٩٩٢ کال داپریل د ٢٤ نېټې دتړون[٤٤*] په بنسټ دقوماندان مسعود دشورای نظار او رباني دجمعیت له لارې دجمهوري ریاست، ددفاع، بهرنیو او کورنیو چارو دوزارتونو په شمول نور مهم او غټ دولتي پوستونه خپل کړل، په سلو کې ٢، ٨٥ دا پوستونه اسلامي سخت دریځو او پاتې په اصطلاح منځ مهالو او نورو تنظیمونو ته ورکړل شوي وو (دوا ک

(c) ketabton.com: The Digital Library

فونډېشن Wak Foundation for Afghanistan (WFA) څېړنه)[٤٥].

په افغانستان کې ددویم سیاسي قوت په توګه اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم داجتماعي، اقتصادي، کلتوري او سیاسي ژوند په ټولو اړخونو کې دنړیوالې اسلامي بنسټپالنې په لارو روان دی. په افغان بنسټپالو – اخوانیانو کې حکمتیار، چې دګوند ډېر کار کوونکي یې دده په ګډون دسیکولر لوړو تحصیلاتي موسسو زده کړي او فارغان دي، هم داسلامي حکومت په راس کې داسلامي علماو (ملایانو) سره جوړ نه دي. حکمتیار له یوې خوا ددموکراسۍ او علماو رول ردوي. خو، له بلې خوا، انتخابات او په چارو کې دخلکو ګډون mass participation مني[٤٦].

حکمتیار په ۱۹۸۹ کال کې داسلامي نړیوال حکومت دجوړېدو دلومړي ګام په توګه دپاکستان او افغانستان ترمنځ دیوکانفدرېشن (Confederation) دجوړېدو وړاندیز وکړ[٤٧].

خالص او ملګري ملایان یې هم داسلامي حکومت په راس کې دملایانو په تېره ولاړ دي. رباني او سیاف پدې هکله څه غوڅ دریځ نه دی ښودلی. خو، اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم دطالبانو په بڼه کې په افغانستان کې یوازې او یوازې ملایان داسلامي دولت ټولواک ټولې ګڼي او بس.

له ۱۹۹۲ کال نه وړاندې دالهي قانون په توګه دشرعې په انفاذ باندې دافغان بنسټپالو او سخت دریځو ټینګار ځکه بې ځایه و چې داقانون دافغان دولتونو له خوا نافذ و. خو، له ۱۹۹۲ نه راپدې خوا، سیاسي قدرت ته په رسېدو، داسخت دریځي ددې قانون دانفاذ په یوه داسې وچه بڼه اخته دي چې ورځ په ورځ دټولنې او ددې قانون ترمنځ واټن زیاتیږي.

دادی دطالبانو په دولتي ډوله تشکیل کې ددیني علماو په حاکم رول باندې داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم دعملي ټینګار له مخې ددینې علماو (ملایانو) فیصدي څېړو[٤٨].

لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې:

– په پنځه کسیزه اوچته شورا (Inner Shura) کې ټول ملایان، سل په سلو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

–په مرکزي يوولس کسيزه شورا (Central Shura) کې نهه تنه ملايان، ۸۲ په سلو کې.

–په پنځو تنو واليانو کې ټول ملايان، سل په سلو کې.

نو په مجموعي توګه د طالبانو د اسلامي تحريک د مشر ملا محمد عمر په ګډون په ټوله دوه ويشت کسيزه رهبرۍ کې د ديني عالمانو (ملايانو) سلواله (فيصدي)، ۹۱ کيږي [*۴۸].

دويم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته [*۴۸]:

د اسلامي امارت د امير المؤمنين په توګه د ملا محمد عمر نه وروسته:

– د اسلامي دولت د رياست او صدارت د ګډې رهبرۍ په اوه کسيزه شورا کې د ديني علماو (ملايانو) سلواله، سل په سلو کې.

– په صدارت پورې په تړلو نهو سترو دفترونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

–د اسلامي دولت د اداري رياست په پنځو غټو پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

– د کابل ولايت په څلورو غټو ولايتي پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

– په اوو ولايتونو کې اوه واړه واليان ملا يان دي، سل په سلو کې.

– د بهرنيو چارو وزارت کې دا سلواله ټيټه ده. پر ته له وزير نه چې ملا دی، پنځه غټې څانګې غير ملايانو ته ور کړل شوې وې (۱۹۹۸).

–په اجرائيه قوه (کابينه) کې:

د افغانستان بانک، کابل ښاروالۍ، او د دولتي استخباراتو د رئيسانو په ګډون يوويشتو وزارتي پوستونو کې دا سلواله په سلو کې سل ده.

نو په زغرده ويلای شو چې اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم د طالبانو په وجود کې ټوله دولتي دستګاه په خپل لاس کې نيولې او ملايان يې د اقتصادي، اجتماعي، سياسي او کلتوري بنسټونو په راس کې درولي دي.

ليدل کيږي چې په ۹۹-۱۹۹۲ دوره کې د رباني –حکمتيار او طالبانو په وجود کې د دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم، دولتي تشکيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو بشپړ اخواني، اخواني - نژادي ،نژادي او ملايي تشکيل دی.

ددويم قوت بالقوه ماتې:

درېيم قوت په بالقوه ډول اوس څه بريالي خو ، په بالفعل ډول ښه مات او دويم قوت په بالفعل ډول ښه بريالي خو په بالقوه ډول څه مات او د دې ماتې عوامل په لاندې ډول دي:

* په اسلامي بنسټپال کلتور باندې د ملي کلتور د بدلولو هڅې ، د ملي ثقافت او کلتوري شتمنيو لوټ تالان، وهابي لامذهبي تشدد او لاس اچونې، اخواني سخت دريځي او دعقايدو تفتيش، ډېر و چ ملايي سني مذهبي تعصب، په جوماتونو کې د حاضرۍ اچول او په ديني مدرسو باندې دعقلي او سيکولر ښوونځيو او پوهنځيو بدلول، اجباري ږيره، د ښځو د کار او زده کړې مخنيوی او په پای کې دخلکو په اجتماعي - کلتوري ژوند کې په نورو ورته لاسوهنو سره، اسلامي بنسټپالنه لګياده په عام ډول افغان ملي کلتور او په ځانګړي ډول د پښتونولۍ يو داسې محافظه کار اجتماعي - سياسي نظام چې لايې هم، د دين په ګډون، دژوند په ځينو کلتوري - سياسي برخو کې دبلې ايډيالوژۍ برلاسي نده منلې (۴۹) په خپل ضد راپاروي.

* په زوره د دولتي - شخصي ځمکو په خپلولو سره په يوه لږ وخت (۹۷-۱۹۷۸) کې د يوه نوي قوماندان - فيوډال د منځ ته راغلي قشر په وړاندې د خلکو کرکه.

* له پيل پيل، ۱۹۹۲ نه ، د پېښور د تړون په بنسټ، په افغانستان کې د اسلامي دولت د مشر په توګه د يو تاجک تپاکل او بيا په دويم پړاو کې په طالبانو پسې د پښتنو د تړلو ډېپ تپول او تپول اسلامي بنسټپالنې ته وتلی دی؛

* په هيواد کې د لومړي قوت د ماتې نه وروسته د سياسي زعامت د خلا په ډکولو کې د دويم قوت پاتې راتلل.

* سياسي استقلال، ملي واکمني ، د خاورې بشپړتيا او ملي اقتصاد ته ارزښت نه ورکول او په قومي - نژادي حوزو باندې د يوه موټي هيواد دويش پړه په لومړي قوت، کمونستي راډيکاليزم، برسيره په دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې هم راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويمه برخه

د دربيم قوت تيوري:

نه يوازې دا چې، دربيم قوت د خپلې غير انقلابي طبعې له امله د عمل کومه انقلابي تيوري نلري، په افغانستان کې د يوه بشپړ دربيم قوت د نشتوالي له کبله د دې قوت د ريفورم کومه واحده تيوري هم په لاس کې نشته. د تيورۍ دانشتوالي په سيمه ييز او نړيوال کچ څه چې په ملي کچ هم د نشنليزم د خام پخلي او يا نه پخلي او نه تبلور نتيجه ده. د نا پېيلو هېوادونو نړيوال غورځنګ او د سوسيال دموکراتانو نړيوال پيوستون په نړيوال کچ يو داسې سياسي- ايډيالوژيک پيوستون منځ ته ندې راوستي چې په سيمه ييز کچ ورته سياسي قوتونه وزېږوي.

په افغانستان کې هم دربيم قوت په يوه بشپړ ګوندي- سياسي او ايډيالوژيک، غير دولتي بڼه کې وجود نلري. د دموکراسۍ په لسيزه کې لکه چې مخکې وويل شول دريم قوت يوازې د «افغان ملت» او «مساوات» په بڼو کې په ډېر کمزورې ايډيالوژيک او سازماني ډول منځ ته راغې. خو هغه هم د لومړي (۹۲-۱۹٦٤) او دويم قوت (۹۹-۱۹٦٤) دواړو له خوا وتکېده.

په دولتي بڼه کې نشنليزم په دولسمه پېړۍ کې په خپل سياسي- بشپړ تيا يې لومړي پړاو کې د لومړي پښتنانه نشنليزم، په اتلسمه پېړۍ کې د دويم پښتانه نشنليزم په بڼه کې او د افغان نشنليزم په خپل دريم بشپړ تيايي پړاو کې د نننۍ دريم غير دولتي نيمګړي دريم قوت مندمات کړيدی. د افغان نشنليزم په لاس جوړ افغان دولت هم په نړيوالو سياسي کتارونو کې په يوه دريم کتار کې په پاتې کېدو، مثلاً د ناپېيلو هيوادونو د يوه مؤسس غړي په توګه، پخپله د يوه دريم قوت حيثيت خپل کړی و. نو، که نننی دريم قوت هوښيار روي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکارده دافغانستان دننني «سياسي جغرافيې»، «دولت» او «ټولنې» دجوړوونکي افغان نشنليزم څو سوه کلنه تاريخي تجربه خپل ننني سياسي جريان ته دحقانيت او مشروعيت سياسي سابقه او ددې سابقې په بنسټ، په افغاني هويت د دولت او ټولنې دفزيکي او معنوي بيا رغونې کار خپل سياسي حق وګڼي.

داخو له ۱۹٦۰ لسيزې څخه مخکې ؤ چې، په افغانستان کې دلومړي، دويم او دريم قوت دجوړيدو «ايډيالوژيک» بنسټونه منځ ته راغلل. خو په نوموړې لسيزه کې دخامې دموکراسۍ راتګ ددې درې واړو قوتونو لپاره خام «عملي» بنسټ جوړ کړ. لومړی، لومړي قوت دکمونستي راډيکاليزم د دکتاتورۍ او ترور دنظام په توګه د دموکراسۍ له راتګ څخه په څوارلسو کلونو کې، او د دويم ځل لپاره دويم قوت، داسلامي بنسټپالنې دمذهبي دکتاتورۍ او تروريزم ديوه نظام په توګه د دموکراسۍ له نوموړي راتګ څخه په ۲۸ کلونو کې سياسي قدرت ته په رسېدو، دخپلو انقلابي تيوريو دعمل ناکامه مظاهره وکړه.

په افغانستان کې دننني دريم سياسي قوت په بڼه کې دملي جريان تيوري په نورو ځانګړتياو برسيره، د «سياسي استقلال» او «ملي حاکميت» په دوو ډيرو مهمو بنسټونو له کمونستي او اسلامي راډيکاليزم څخه بيلېږي:

* «سياسي استقلال» دملي جريان يو داسې ملي ارزښت دی[٥٠] چې داجريان پخپلو کې ددوو سره ورانو «استعماري» نظامونو، کيڼ کمونستي او ښي اسلامي راډيکاليزم نه ديوه «خپلواک» نظام په توګه بيلوي؛

* «ملي حاکميت» په يوه ملي جريان کې يو داسې بل بنسټيز ارزښت دی چې دخداي (ج) له حاکميت نه وروسته دخلکو دمسلم حق په توګه دهغه منل[٥١] نه يوازې ملي جريان دکمونستي او اسلامي راډيکاليزم د ترور او دکتاتورۍ له دوو نظامونو نه بيلوي، هغه ته يوه دموکراتيکه پيژندنه هم ورکوي؛

* دموکراسي، پارلماني سيستم او انتخابات، دسياسي ګوندونو تعدد، دبيان، عقيدې او عبادت آزادي[٥٢] دملي حاکميت عملي چارې دي چې ملي جريان ته دننني دريم قوت په بڼه کې ملي اعتبار او مشروعيت ورکوي؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

* افغانستان د يو خپلواک، افغان او اسلامي هيواد په توګه او د افغانستان دولت چې د بنسټ ډبره يې اعليحضرت احمد شاه بابا ايښودې ده، يو « افغان » دولت منل [٥٣] د ملي جريان نوري بنستيزې نښې او غوښتنې دي.

* برسېره په دې، د دولت « افغاني » هويت ته په احترام سره په افغان سياست کې، په هره سطحه چې وي، پرته له قومي، ژبني، مذهبي او سيمه ييز توپير څخه د ټولو قومونو برخه اخيستل او د هغوی د حقوقو خوندي ساتل، د دريم قوت نورې غوښتنې دي [٥٤].

په افغانستان کې د يو موټي دريم قوت د نشتوالي له امله نشي کېداى د دې قوت بشپړه تيوري توضيح شي. خو، له ١٩٦٤ څخه، د دې قوت د جوړوونکو توکو توضيح او تشريح به د لومړي قوت د ماتېدو (١٩٩٢) نه وروسته، په هېواد کې د ذعامت د راغلې ننني سياسي خلا د ډکولو لپاره د دې قوت بالقوه او بالفعل استعداد څه ناڅه روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم قوت جوړوونکي توکي

۱-افغان ملت:

افغان سوسیال دموکرات گوند (افغان ملت) -Afghan Social Dem ocratic Party (Afghan Mellat) د۱۹٦٦ کال د مارچ په اتمه نېټه منځ ته راغی[٥٥]. ددې گوند ډېر مهم او ستراتېژيک شعار «یوموټی، پرمختللی، او لوی افغانستان»[٥٦] ؤ. دا گوند چې دلوی ښتن د حاکمیت نه وروسته د ملت په حاکمیت عقیده لري[٥٧] دسیاسي دموکراسی، پارلماني سیستم او انتخاباتو غوښتونکی دی[٥٨]. په عمومي ډول ددې گوند اساسي سیاسي او اقتصادي غوښتنې د دموکراسۍ دلسیزې نه راواخله تر ۱۹۷۸ کال پورې «لوی افغانستان» او «سوسیال دموکراسي»[٥٩] وه.

افغان ملت د دموکراسۍ دلسیزې د دریم قوت یوازینی ژوندی پاتې شوی سیاسي جریان دی. د دریم قوت دې جریان تر ۱۹۷۸ کال پورې دافغانستان په ښاري او کلیوالي نفوس کې څه ناڅه ایډیالوژيک جلب وجذب وکړ. په دې لسیزه کې په افغانستان کې د دریم قوت مورچل همدې گوند ونیوه.

دلوی افغانستان دډېرې درندې ملي غوښتنې په پرتله ددې گوند سازماني او تشکیلاتي نظم او ضبط، چې تر ننه ددې گوند بنسټیزه ستونزه ده، ډېر کمزوری ؤ. په دې برسیره، دیوې عاملې رهبرۍ نشتوالی او کورنۍ ډلبازۍ ددې گوند دسیاسي او تشکیلاتي پرمختگ تور اساسي خنډونه دي.

دافغان ملت د «لوی افغانستان» ملي غوښتنه که په افغانستان کې دشلمې پېړۍ په دویمه نیمایي کې دخلکو دتاوده هرکلي سره مخامخ شوه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوپه سیمه ییز کچ یې په افغانستان کې ددریم قوت دې اساسي توکي ته ستراتیژیکی ستونزې وزېږولې اوداګوند یې دپخواني شوروي اتحاد، ایران او په تېره بیا دپاکستان په دښمنۍ ککړ کړ. په ۱۹۸۰ کال کې ددې ګوند دیوه مشر له خوا په نوي ډهلي کې، دکابل حکومت په وړاندې دیوه جلا وطن حکومت دجوړېدو خبرې داګوند لاد پاکستان په دښمنۍ واړاوه.

ددې ګوند نشراتي اورګان افغان ملت د ۱۹٦۹ کال دجون دمیاشتې په خپله دریمه ګڼه کې له شوروي اتحاد نه د «پنجده» سیمه بېرته وغوښتنه [٦٠]. په ۱۹٦٦ کال کې دې ګوند د «آزاد پښتونستان» غوښتنه وکړه [*٦٠].
سره لدې چې «لوی افغانستان» او «آزاد پښتونستان» دوه نامترادف سیاسي واقعیتونه دي خوبیاهم ددموکراسۍ په لسیزه کې «افغان ملت» ددرېیم قوت په توګه دلوی افغانستان غږ پورته کړ. بنایي د «پښتونستان مسئله» په هغه دوره کې دافغانستان ددولت اوافغان ملت ګډ غږو. خو، «لوی افغانستان» یوازې د «افغان ملت» غوښتنه وه.

«افغان ملت» پدې اړه په ۷۸-۱۹۷۳ دوره کې غلی پاتې شو. له ۱۹۷۸ نه را وروسته دپښتونستان مسئله نور ددې ګوند دسترو سیاسي غوښتنو په سرلیکونو کې رانغله. دافغان ملت دګوند د۱۹۹۷ کال خپرې شوې مرامنامې دپښتونستان مسئلې ته په دې ډول ګوته نیولې ده: «دسیمې دهېوادونو ځینې سرحدونه داروپایي استعمار دلاسوهنې په اثر متضرر شویدي اوپدې اساس په دې سیمه کې دځینو هیوادونو ترمنځ اساسي اختلافات شته دي [٦١]. په هرحال، دپښتونستان دمسئلې په سرله دې ګوند سره دپاکستان تاو تریخوالي هم په خپل وار په افغانستان کې ددریم قوت مورچل ورانه کړې ده.

دا درېیم قوت برسېره پر افغانستان، دلته په پاکستان کې هم له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا تر همدا ننه دډېر سخت سیاسي ، اقتصادي فشار لاندي راغلی دی. ددې ګوند ډېر مهم غړي زنداني، اعدام، ورک او ووژل شول. دې کار په افغانستان کې داسلامي بنسټپالنې دپیاوړي کېدو او دملي جریان له کمزوري کېدو سره ډېره مرسته وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۸۲ کال کې دې ګوند دافغان بحران دحل لپاره دملي متحدې جبهې دجوړېدو وړانديز وکړ (۶۲).

په ۱۹۸۷ کال کې ؤ چې، دې قوت دافغانستان دمسئلې دسياسي حل بديل وړاندې کړ (۶۳). په ۱۹۸۹ کال کې يې دپاکستان په لاس دافغان بنسټپالو جوړ موقت ائتلافي حکومت يو غير ملي او ګوډاګي حکومت وباله (۶۴). داکار په هغه وخت کې داسلامي سخت دريځو دسخت عکس العمل سره مخامخ شو.

دمجاهدينو دراولپنډۍ دموقت ائتلافي حکومت په ترديد کې دافغان ملت له خوا دخپرې شوې رسمي اعلاميې په ځواب کې دګلبدين حکمتيار دحزب اسلامي نشراتي اورګان «شهادت» په شديد الحنه اخطار (۶۵) دافغان ملت اوحزب اسلامي ترمنځ توده مطبوعاتي جګړه ونښته (۶۶). دې مسئلې په هغه وخت کې افغان ملت له سختو امنيتي ستونزو سره مخ کړ.

دکيڼو او ښيو افراطي قوتونو په ضد ددې ګوند فرهنګي مبارزې اوتبليغاتو ددرېيم قوت ديوبالقوه موقف غږ لږترلږه ژوندی وساته. په ۱۹۸۸ کال کې دافغان ملت دګوند نشراتي اورګان «افغان ملت» په خپلو دولسمه، ديارلسمه اوڅوارلسمه ګڼو کې (۶۷) ددرېيم قوت دواقعيت په هکله ځنې يادونې وکړې چې داسلامي بنسټپالو او سخت دريځو له سخت عکس العمل سره مخ شوې. دهغه وخت دمجاهدينو د موقت ائتلافي حکومت نشراتي اورګان د «سباوون زېري» دافغان ملت جريدې دنوموړې ليکنې په ځواب کې درېيم قوت په ډېر شدت وغانده (۶۸). په درېيم قوت دافغان ملت دګوند اودراولپنډۍ دمجاهدينو دموقت ائتلافي حکومت ترمنځ هم يوه تونده مطبوعاتي جګړه ونښته. (۶۹)

له کمونستي اواسلامي راډيکاليزم اوبنسټپالنې سره دسياسي اوکلتوري لاس اچولو دتجربو له مخې نن سبا داګوند په افغانستان کې ددرېيم قوت د جوړېدو بالفعل نه، خو، يوځه ناځه بالقوه استعداد ګڼل کېدای شي.

په ټولنه کې ددې ګوند ايډيالوژيک نفوذ، دتشکيلاتي اوسازماني کړيو او ګوندي کدرونو شته والي په يوه بالفعل قوت باندې ددې ګوند دبدلېدو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاملرنې وړ بالقوه انرژي ده.

دا گوند د گوندي مرکو، جرگه گیو، جرگو او د تشکیلاتي ارتباط د سره نښتو کړیو له لارې له ښاري او کلیوالي نفوس سره تړلی دی. د تېرو درې دېرش کلونو راهیسې دې گوند په پښتنو سیمو کې ډېر جلب او جذب کړی دی. دې گوند په ۱۹۸۸ کال کې په غیر رسمي ډول دخپلو غړو شمېر اوه دېرش زره تنه وښود (۷۰). خو دا عدد ددې گوند دغړو اصلي شمار نښي ښودلای. په پښېښور کې ددې گوند د ۱۹۹۰ او ۱۹۹۵ کلونو په دوو گوندي کنگرو کې دمتناسبې نمایندگۍ داصل له مخې دهرو لسو گډون کوونکو کدري غړو په سر د یوه تن په گډون دنومړو کلونو په کنگرو کې په ترتیب سره ۳۹۰ (۷۱) او نژدې ۳۰۲ (۷۲) گوندي کدرونو گډون کړي وو. خو دا ارقام بیا هم ددې گوند د غړو رښتینی شمېر نه ښيي.

سره لدې چې نننی غربي ډوله گوندي دموکراسي، ددې گوند پروني شرقي ډوله تشکیلاتي سیستم لاسست او خوزولی، بیا هم دشتو تشکیلاتي کړیو او ددې کړیو له لارې دگوند او خلکو ترمنځ څه ناڅه جوړه ارتباطي شبکه دننني درېیم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې له سره نه لیدل کېږي. ددې گوند تشکیلاتي او سازماني شبکې ته نوې ساه ورکول او بیا هم له بېخ او بنسټه دیوه وسپنیز تشکیلاتي او سازماني جوړښت منځ ته راوستل نه یوازې ددې گوند، بلکې ددریم قوت دجوړېدو لپاره ارزښت لري.

۲-یوه ایډیالوژیکه هسته:

ددرېیم قوت په بېخ او بنسټ کې به دیوې ایډیالوژیکې - سازماني هستې شته والی، په یوه سره اوېدلې سیاسي - پوځي قوت باندې ددرېیم قوت په بدلولو برسېره، ددې قوت درښتیني بالفعل استعداد ضمانت هم وکړي.

درېیم قوت کېدای شي د شکل له مخې یوه ائتلافي بنه ولري. خو، دماهیت له مخې باید یو ایډیالوژیک قوت وي. دیوه ایډیالوژیک نظام دنشتوالي په صورت کې به ددې قوت مهم جوړوونکي توکي په پوچو کارتوسو بدلېږي. بیا به د اسلامي پښتنپالنې او سخت دریځو دراغورځولو له پاره ددرېیم قوت بدیل ډومره کمزوری شي چې بیا رغونه به یې دمشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دډېرژور بحران سره مخ وي.

یوپیاوړی او له سره په یوه سازماني بنسټ سنبال افغان ملت کېدای شي دیوه بالفعل درېیم قوت دایډیالوژیکي سازماني هستي کار ورکړي. ددرېیم قوت په ټولو جوړوونکو بالقوه سیاسي توکو کې افغان ملت دمبارزې د دري دېرش کلنې تشکیلاتي، سیاسي او ایډیالوژیکي سابقې له مخې د دې دندې یومناسب توکی دی.

افغان ملت په افغان بحران کې د درېیم قوت دجوړوونکو له ټنيو توکو سره ان له پرون او آبل پرون نه اشنا پاتې شوی دی. افغان ملت له هرچانه مخکې دافغان بحران دحل لپاره د درېیم قوت دجوړېدو وړاندیز کړیدی. افغان ملت تل له باچا او پیر سره ښه رابطه درلودلې اوپه افغان بحران کې یې دلویې جرګې اوباچارول تائید کړی دی. داخو افغان ملت و چې له روسي پوځ اوپه کابل کې یې دخلق - پرچم له حکومت سره دجګړې د پیل په کلونو کې د پیر محاذ ته پوځي او تشکیلاتي اوږه ورکړه. پیر ښايي داواقعیت هیڅکله له یاده ونه باسي. د درېیم قوت دجوړېدو په لاره کې به د پیر دروحاني او دیوه موټي افغان ملت دسازماني - ایډیالوژیک قوتونو التقاطي هلې ځلې په هرحال د درېیم قوت په ګټه تمامې شي. خو، دیوه شیندلي ټنني افغان ملت په صورت کې به دا ګټه یوازې دمحاذ وي.

افغان ملت لومړی په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې، بیا په ۹۲-۱۹۷۸ اوبیا آن ترننه پورې دباچا په ضد کوم سیاسي فعالیت نه دی کړی. په ۷۳-۱۹٦٤ دوره کې دافغان ملت مبارزه دوخت دحکومتونو په ضد وه. نوباچا ښايي دیو بالفعل درېیم قوت په جوړېدو کې دافغان ملت په اهمیت اوافغان ملت ته دخپل ضرورت واقعیت درک کړی وي. باچا باید په خپل وجود کې د درېیم قوت دجوړېدو په اهمیت، بیا دیوه سازماني - ایډیالوژیک قوت په توګه ددې قوت دجوړېدو په ضرورت او اهمیت اوبیا هم افغان ملت ته ددې سازماني اوایډیالوژیکي جوړونې د دندې دورسپارلو په ضرورت پوه وي.

PROPERTY ACKU

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-د درېیم قوت د تصوف اړخ

پېر:

تصوف په افغانستان کې د اسلام د تولنیزې ستنې رول لوبولی دی [۷۳].
د تصوف د نقشبندیه او قادریه دوه پیاوړې څانګې په افغانستان کې د پېړیو پېړیو راهیسې له دولتي رسمي موسساتو نه آزادې خوپیاوړی ولسي موقف لري. همدې پیاوړتیا افغان دولتونه درولي او غورځولي دي. په ۱۹۲۹ کې د شاه امان الله د دولت په غورځولو، او ور پسې دسقاو دزوي او محمد نادر خان (۳۳-۱۹۲۹) د حکومتونو په درولو کې د نقشبندیه طریقې د مشر حضرت شوربازار (مجددي) دفتوې ګانو لاس و [۷٤].

دولتونو په ټولنه کې د روحانیت د بېخڅن نفوذ له مخې هغوی ته د مهمو دولتي پوستونو په ورکولو د هغوی ننګه تر لاسه کوله. د دموکراسۍ د لسیزې نه مخکې د باچا په سلطنت کې روحاني کورنیو، مشرانو او ساداتو په سلو کې ٤، ١٦ او پدې لسیزه (۷۳-۱۹٦٤) کې په سلو کې ۳، ۳ غټ دولتي پوستونه اخیستي وو [۷۵].

دافغانستان د ملي اسلامي محاذ National Islamic Front of Afghanistan د مشر پیر سیداحمد ګیلاني کورنۍ د قادریه او د افغانستان د نجات د ملي جبهې National Liberation Front of Afghanistan د مشر صبغت الله مجددي کورنۍ د نقشبندیه طریقې مشري لري. ددې دوو مشرانو بېخڅن روحاني شخصیت د لته په پاکستان کې د دوی د تنظیمونو په جوړولو کې لدوی سره مرسته وکړه.

د خلق-پرچم حکومت او روسانو سره د جګړې په دوره (۹۲-۸۸-۱۹۷۸) کې د درېیم قوت موقف پدې دوو تنظیمونو ونیول شو. خود حضرت «جبهې» په افغانستان کې د یو رښتیني درېیم قوت سیاستونو ته انعکاس ورنکړ. دا تنظیم د «محاذ» او د مولوي محمد نبي محمدي د «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» په څېر ددرې ګوني اتحاد (منځ مهالي اتحاد) غړی و. حضرتان، د حضرت مریدان، پخواني بیروکراتان، ولسي مشران او یو شمېر روښانفکران د حضرت د تنظیم غړي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت یو اخواني ډوله په اصطلاح معتدل روحاني مشرؤ. سره لدې چې افغان اسلامي بنسټپالو پرې هېڅکله هم سياسي اعتبار نه درلوده. خو، ده تل په افغان بحران کې دملي جريان مخه نيوله. د «پير» او «محمدي» په څېر، «حضرت» هم په افغانستان کې دشرعي دانفاذ غوښتونکی او د افغانستان دمسئلې په حل کې يې د پخواني باچا محمد ظاهر رول تائيداوه. په همدې ډول يې، د پير غوندې، افغان سياست ته د «شاه» نه، خود مشرۍ په رول کې دهغه دبيا راستنېدو غوښتنه هم کوله(۷۶). خو په ۱۹۹۲ کال دمجاهدينو د اسلامي دولت مشرۍ ته په رسېدو يې پخواني باچا له ياده ووت.

داسلامي بنسټپالنې په ګټه او دملي جريان په ضد، حضرت له افغان ملت سره جوړ نه و. په ۱۹۸۹ کال کې د راولپنډۍ دمشورتي شورى دموقت ائتلافي حکومت او په ۱۹۹۲ کال کې د پېښور د تړون په اساس په کابل کې دمجاهدينو د اسلامي دولت دمشر په ټاکل کېدو سره، اسلامي بنسټپالو او سخت دريځو دې ډېر بنه دملي جريان په ضد استعمال او درېيم قوت يې دده په بنه کې نوم بدي کړ.

حضرت اوس د کوم تنظيم خاوند ندی. دده تنظيم هم د ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا له منځه لاړ دی. حضرت د درېيم قوت په جوړولو کې مثبت نه، خو منفي رول لوبولی شي. د حضرت روحاني نفوذ د پخوا په پرتله ډېر راښکته شويدی. په سيمه کې په عمومي توګه د تصوف د نويو مرشدينو په راپيدا کېدو سره د تصوف لرغوني پيران او مشران کرار کرار خپل لرغوني نفوذ له لاسه ورکوي. خو، په عمومي توګه د افغان ټولنې د محافظه کارې روحاني طبعې له مخې ښايي حضرت د درېيم قوت د کومې پرزې ځای ونيسي.

دافغانستان ملي اسلامي محاذ د افغان سياست په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې ديوه بالقوه درېيم قوت يو محافظه کار ممثل، په پاکستان کې دجوړو شوو تنظيمونو ددرې ګوني اتحاد غړی او له ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا ديو درېيم بالفعل قوت دجوړولو له محرکينو څخه په اصطلاح يو محرک دی.

داخو ددرې ګوني اتحاد ديوه وتلي غړي په توګه د محاذ په وجود کې هم و چې، دزښته ډېرو پوځي، سياسي امکاناتو سره سره، بيا هم درېيم قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې بالفعل نه بلکې یو بالقوه قوت پاتې شو. خو هم یې په دې او هم یې په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې، یعنې په کابل کې یې دخلق-پرچم دحکومت تر سقوط اوبیا دطالبانو تر پوځي- سیاسي عروجه پورې دیوه بې زړه او محافظه کار سیاست په لوبولو دافغان بنسټپالو په تېره بیا په کابل کې دشمال ائتلاف دحکومت په ترکیب کې په پاتې کېدو یې، ددرېیم قوت اوبه داسلامي نژادگر راډیکالیزم په ژرنده تویې کړې. محاذ، تر ډېره څه چې، ښکاري، ان تر ننه، دشمال ائتلاف دسیاستونو سره کوم ځانګړی او ښکاره اختلاف سره لدې چې نه ښيي، ددې ائتلاف دسیاستونو ښکار شوی هم دی.

سره لدې ټولو، محاذ دپیر په وجود کې په افغانستان کې دیوه رښتیني، غیر روحاني، مسلمان او ملي جریان دقحط الرجال په نتیجه کې هم پرون او هم نن ددرېیم قوت یو مهم بالقوه توکی پاتې شویدی. له همدې کبله پیر سیداحمد ګیلاني برسېره پرخپل روحاني نفوذ، دیوه ملي رسوخ څخه هم برخمن دی.

دمحاذ غړي هم دافغان پخوانیو دولتونو بیروکراتان او لوړ رتبه مامورین، متقاعد پوځیان، مخور ولسي مشران، پخپله دپیرصاحب باسواده اوبې سواده مریدان او یو زیات شمېر روښانفکران دي. محاذ کوم ځانګړی ګوندي تشکیل نلری. په ۱۹۹۲ کې هڅه وشوه چې دافغان ملت داساسنامې له مخې په محاذ کې یو ګوندي ډوله تشکیلاتي سیستم منځ ته راشي. خو محاذ ځینو ولسي او لیبرال ډوله مشرانو داحرکت په پښو وواهه.

٤- ددرېیم قوت مذهبي اړخ:

مولوي محمد نبي محمدي دپخواني باچا دپارلمان غړی یو سنتي او نیمه معتدل ملا دی، چې له ۱۹۷۸ کال نه یې په پاکستان کې دافغان جهادي اوو تنظیمونو په ترکیب کې دخپل تنظیم «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» مشري کوله. دده تنظیم لومړی دغیر بنسټپالو، منځمهالو، سنتي او غیر سیاسي ملایانو نه جوړ شوي و. خو پدې تنظیم کې پرته په چنې، چټ، طالب، ملا، مولوي، مولانا اوشیخ الحدیث، چې دده دتنظیم اصلي کارکوونکي وو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځه ناځه سیکولر او دعقلي علومو فارغان هم لیدل کیده. د «محمدي» حرکت ددرې ګوني اتحاد دغړي په توګه دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې له روسانو او خلق - پرچم سره په جګړه کې ددرېیم قوت دیوه توکي ځاي نیولی و.

په ۱۹۹۲ کال، په کابل کې د جهادي تنظیمونو داسلامي دولت په جوړېدو سره دهغه تنظیم دصبغت الله مجددي اوبرهان الدین رباني په واکمنیو کې دوزارت څوڅوکی لاس ته وروړې. له ۱۹۹۲ کال نه را وروسته په افغانستان کې دقدرت په سر په خپلو کې د اسلامي سخت دریځو اوبنسټپالو په لویدلو سره هغه زیات زیات درباني په خواو. هغه یو، نیم غوندې محافظه کار ملا دی، چې دسیاسي تصمیم نیونې اوابتکار استعداد، صلاحیت او جرئت نلري.

دیوه بنسټپال خو غیر (اخواني - وهابي) او دیوه معتدل خو غیر سیکولر، له بنسټپالو سره دشرعي دانفاذ او له سلطنت غوښتونکو سره د «سلطنت او اسلام» په منځ کې د توافق په سر دیوه جوړ (۷۷) ملا په توګه پخپله محمدي اویانور ښه معتدل ملایان او علماي کرام(Ulema)ددرېیم قوت دیوه توکي په توګه: په افغان سیاست کې ددرېیم قوت دمذهبي اړخ دېد کولو، ددې قوت په فتوی ګانو د مذهبي مهردلګولو اودبنسټپالنې اوسخت دریځی په خوله دبرغولي ایښودلو لپاره له نظره نشي غورځېدلای.

له ۱۹۷۸ راهیسې دکلیوالي افغاني اوپاکستاني مدرسو دنیمه باسواده فارغانو نه نیولې ددې ملایي تنظیم پوره باسواده ملایانو ورو ورو دسیاسي اسلام اوبه وچښلې. ددرېیم قوت دیوه مذهبي توکي په توګه له اتیایمې لسیزې راهیسې د یوزیات شمیر طالبانو اوملایانو په روزلو، دې تنظیم دطالبانو دبنسټپال اسلامي تحریک دننني پرسونل په برابرولو کې لوی لاس کړی دی. دطالبانو دمخالفینو په وړاندې دطالبانو دلا پیاوړي کولو او هغوی ته دسیاسي اعتبار په خاطر دلته، لکه مولانا فضل الرحمن، مولانا سمیع الحق اودوی ته د ورته نورو پاکستاني سیاسي ملایانو په هلو ځلو اودطالبانو دنورو پلوي شبکو دنفوذ له مخې داتنظیم په ۱۹۹۷ کې طالبانو ته تسلیم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ـ لویه جرگه:

جرگه د پښتونولۍ یو عمومي قانون دی. د پښتونولۍ یوزیات شمېر مقررات د جرگې له لارې عملي کېږي. جرگه د مقننه، قضائیه او اجرائیه قوې په توگه (۷۸) د افغاني ټولنې سیاسي کلتور گرځېدلی دی.

جرگه د اشخاصو له خپلمنځي شخړو نه نیولې، د کورنیو، خېلونو او قومونو مسایل پرې کوي. کوچنۍ جرگې یا مرکې کوچنۍ او لویې جرگې سترې ملي ستونزې حل کوي.

جرگې دیوه دولتي شوي رسمي ځواک په توگه په افغانستان کې د دولتي قدرت د عنعنوي مثلث په یوه راس کې ان تر ۱۹۹۲ کال پورې لاځای درلوده. مشرانو جرگه (Senate) او ولسي جرگه (National· Assembly) په افغانستان کې د ملي پارلمان (National Parliament) یا مقننه قوې د دوو جوړوونکو توکو په توگه په افغانستان کې د عنعنوي مرکو او جرگو یوه پرمخللې او دولتي شوې بڼه ده (*۷۸). برسېره پر دې، د لویې جرگې په غونډو کې به پارلمان او قضائیه قوې د دووگډون کوونکو غړو په توگه برخه اخیستله (۷۹).

پدې مانا چې جرگه دیوه بېرته پاتې او قبایلي ژوند دیوې پدیدې په توگه نه، بلکې دیو ټولنیز او سیاسي کلتور په توگه د پخوانیو آریایانو نه نیولې د پرمختگ او تمدن سره اوږه په اوږه ترمونږ رارسېدلې ده.

د افغانستان د ۱۹٦٤ کال د اساسي قانون په ٤٥ ماده کې لویه جرگه د افغانستان د خلکو دستر قوت، واک او ارادې ښکارندویه موسسه وگڼل شوه (۸۰).

په عمومي توگه په تېرو څه باندې دوه نیمو پېړیو کې (۱۹۷٦-۹-۱۷۰) شل لویې جرگې په افغانستان کې د اساسي قوانینو د جوړولو، تصویبولو، د افغان دولتونو د تاسیسولو او نورو ملي ستونزو د حل لپاره تدویر شوېدي (۸۱).

په بدو او سختو ورځو کې د تصمیم نیولو دیوې باصلاحیته ملي موسسې په توگه لویې جرگې د افغانستان په سیاسي تاریخ کې مهم رول لوبولی دی.

د معاصر ملي تاریخ د څو لویو جرگو مثالونه خپله په خپله نن سبا لویې جرگې ته د دریم قوت په جوړولو کې بیا هم دیوې ملي باصلاحیته موسسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حیثیت ورکوي: دکندهار په مانجه کې په ۱۷۰۹ کال دمیرویس نیکه لویه جرگه له صفوي استعمار سره دمقابلې او افغان دولت دجوړولو لپاره شوې وه [۸۲]. د ۱۷٤۷ کال لویې جرگې احمدشاه بابا دافغانستان باچا وټاکه [۸۳]. د ۱۹۲٤ کال لویې جرگې دهیواد اساسي قانون تصویب کړ [۸٤]. د ۱۹۲۸ کال لویې جرگې دوخت د دولت پرمختیایي پروگرامونه تصویب او تائید کړل [۸۵]. همداراز د ۱۹٤۹ کال لویې جرگې دافغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدي اختلافاتو په اړه دافغانستان ددولت دسیاستونو تنگه وکړه. همدې لویې جرگې د ۱۸۹۳ کال دډیورنډ تړون، دافغان او انگریز د ۱۹۰۵ او ۱۹۲۱ کلونو تړونونه او د ۱۹۱۹ کال دراولپنډۍ تړون او نور ټول هغه تړونونه فسخ کړل کومو چې دافغانستان او پاکستان ترمنځ په متنازع فیه ځمکو اړه درلوده [۸٦]. په ۱۹۵۵ کال کې لویې جرگې بیاهم د افغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدي اختلافاتو په هکله دافغانستان ددولت سیاستونه تائید کړل [۸۷]. د ۱۹٦٤ کال لویې جرگې دهمدې کال دهیواد مشهور اساسي قانون تصویب کړ [۸۸]. دمنځ مهالو جهادي تنظیمونو په گډون افغان مهاجرو په پاکستان کې په ۱۹۸۰ او ۱۹۸۱ کې په ترتیب سره په پېښور او کوټه کې دافغانستان دمسئلې دحل لپاره دوه ممثلې لویې جرگې [۸۹] تدویر کړې. (دا ممثلې لویې جرگې دپاکستان دحکومت او افغان بنسټپالو جهادي تنظیمونو دسخت عکس العمل سره مخ شوې.)

لویه جرگه او نننی افغان سیاست:

داچې پخوا به (۱۹۷۸ نه وړاندې)، دلویو جرگو گډون کوونکي معلوم ؤ نو دا باالقوه قوت به په آسانۍ سره په آنې ډول په یو بالفعل قوت بدلیده. دټولنې دهغه وخت دقومي جوړښت او شتو ټولنیزو حاکمو فیوډالي، نیمه فیوډالي مناسباتو په بنسټ به په ملي کچ ددولتونو له خوا دلویو جرگو په تدویر کې دگډون کوونکو د «حقانیت» او «مشروعیت» سوال حل و. په دې برسېره، دلویو جرگو دپریکړو تعمیل به هم دهیڅ ډول مشکل سره ځکه نه مخ کېده چې، جرگه ماران به دقضائیه قوې په حیث دقضایي واک، دمقننه قوې په حیث دستر قانوني واک او داجرائیه قوې په حیث به دغښتلي اجرایي واک لرونکي وو. خو اوس چې جگړې دافغانستان دټولنې قومي جوړښت مات او سره خوزولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، نو دجرگې «مشروعیت»، دجرگه مارانو د «ټاکل کېدو» شرایط، اوبیا دجرگې دپریکړو د «عملي کولو» خبره دسوال سره مخ ده. داسلامي بنسټپالنې په سیاسي او ایډیالوژیک نفوذ برسیره چې په ټولنه کې د «سیاسي کلتور دیوې مهمې موسسې» [۹۰] په حیث دلویې جرګې په ځای یوشمېر اخواني -وهابي شوې بانفوذه څېرې، وسله وال اوسیاسي ملایان نن سبا د «حل وعقد» دشورا غیر افغاني او نا آشنا بدیل وړاندې کوي، په ټولنه کې دجګړې دمنفي عواقبو په نتیجه کې د نفوذ دعنعنوي اوپخوانیو محلي ستنو اوشخصیتونو دلویدلو اویا یې په څنګ کې ددې ډول نویو څېرو په منځ ته راتللو سره، دجرګه مارانود ټاکلو مسئله له یوې اودجرګې دحرکت د «عاملینو» [۹۱] دټاکلو مسئله له بلې خوا یوه جنجالي موضوع ګرځېدلې ده.

داسلامي بنسټپالو له دغه ډول کلتوري اوسیاسي نفوذ سره سره، بیاهم په «نظري» توګه دلویې جرګې قضایي، تقنیني اواجرایي قوت خوندي پاتې دي. خو، په «عملي» ډول، سره لدې چې دافغانستان دخلکو اکثریت، روښانفکره قشر، یوزیات شمېر معتدل ملایان،قومي مشران، اومخور شخصیتونه، پخواني بیروکراتان او نور دافغانستان دمسئلې دحل دلویې جرګې بدیل وړاندې کوي، بیاهم ددې جرګې تدویر، دتدویر ځای اودجرګې دپریکړو دتطبیق په لار کې ښکاره بنسټیزې ستونزې اوخنډونه شته دي، چې په هېڅ ډول له نظره نشي غورځېدلای. همدلته ده چې، دځو پرله پسې هڅونه وروسته دلویې جرګې دتدویر په هکله حتی ډیر لومړني مثبت نتایج هم لاس ته رانغلل. خو، د «نظري امکاناتو» او «عملي ستونزو» له شته والي سره سره، دلویې جرګې تدویر نه «اسان» اونه خو هم «نه کېدونکی» کار دی.

دیوې بریالۍ لویې جرګې په لارکې لېترلږه درې اساسي ستونزې شته:
یوه افغان پوه دجرګې دموثریت په اړه دجرګې «مشروعیت یاحقانیت» اود جرګې« دپریکړو تعمیل» ددوو مهمو ستونزو په توګه ګڼلي دي [۹۲]. خو، پدې دوو ستونزو برسېره پخپله دجرګې دحرکت د «عاملینو» ټاکل هم درېیمه ستونزه ده. همدا درې ستونزې دیوې بریالۍ لویې جرګې په لار کې پراته ښکاره اولوڅ خنډونه دي. دجرګې دتدویر ځای، مالي ستونزې، نور اونور هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي دي چې باید په نظر کې ونیول شي. په کار ده ، له اوسني بحران څخه د دربیم قوت په بدیل دافغانستان دایستلو لپاره د دې قوت شته بالقوه امکانات هر یو په خپل ځای اوښه استعمال شي. نو دلویې جرګې عاملین باید د دربیم قوت دیوه پیاوړي توکي په توګه لویه جرګه نوم بدې نکړي.

په بالفعل قوت باندې داوسني شته بالقوه دربیم قوت دبدلولو لپاره باید په افغانستان کې د دې قوت ټول بالقوه توکي په بالفعل قوتونو بدل شي. د شته بالقوه توکو څخه یوه هم لویه جرګه ده . دلویې جرګې د حرکت په عاملینو اتفاق، دلویې جرګې په ګډون کوونکو یوه خوله کیدل او دلویې جرګې د پریکړو دعملي کولو لارې چارې په بالفعل قوت باندې د دې بالقوه توکي بدلېدل دي.

په بالفعل قوت باندې دلویې جرګې دبدلېدو په لار کې تراوسه څه ناڅه ناکامۍ هڅې شویدي:

دلویې جرګې د حرکت لومړۍ هڅه په اسلام آباد کې د۱۹۹۷ کال دجولای په میاشت کې دڅه ناڅه اتیاتنو مخورو افغانانو، قومي متنفذینو ، روحاني شخصیتونو، دیني عالمانو، جهادي قوماندانانو، او دلوړو زده کړو خاوندانو په غونډه پیل شوه.

په بالقوه اوبالفعل حالت باندې د جرګې دحرکت دعاملینو په پوهه باندې، چې ګواکې دجرګې عاملینو به دلویې جرګې ټول لومړني پراوونه، دهغې دبالقوه استعداد څېړل اوپه بالفعل قوت باندې دهغې دبدلېدو لارې ګودرې څېړلې وې اوبیا دې یې داحرکت له اسلام آباد نه پیل کړی وی، شک شته. اصلاً اسلام آباد دلویې جرګې د حرکت د پیل ښه ټکی نه و. دښکاره معیارونو له مخې د ګډون کوونکو نه رابلل دجرګې « مشروعیت » له بحران سره مخ کړی ؤ.

داسلام آباد له غونډې نه دوه اونۍ وروسته دشمال ائتلاف په ابتکار دجرګې عاملینو په فرانکفورت کې یوه بله د یارلس کسیزه غونډه جوړه کړه. داسلام آباد دغونډې د تخریب په دود دې غونډې دافغانستان د مسئلې لپاره دلویې جرګې په ځای دحل کومه بله لار لټوله[۹۳]. دفرانکفورت په غونډه کې دشمال ائتلاف په ګډون برسېره ، دپخواني باچا استازي هم ګډون وکړ.

دفرانکفورت دغونډې مالي امکانات دیونیکال دتیلو امریکایي کمپنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر کړي وو. ددې غونډې عاملين دقوماندان مسعود په بڼه کې شورای نظار، شمال ائتلاف يامتحده جبهه، يونيکال اودباچا استازی و.

لدې غونډې وروسته، په همدې کال دلويې جرگې دحرکت دربيمه غونډه په استانبول کې دشمال ائتلاف اويونيکال په گډمالي لگښت جوړه شوه[۹٤]. دا غونډه هم دفرانکفورت دغونډې په څېر دلويې جرگې دحرکت په وړاندې يوه داسې کودتا وه چې شمال ائتلاف يې طراح، باچا اودجرگې وړاندېني عاملين يې کودتاچيان وو.

په قومي تعصب باندې داستانبول دغونډې ولاړ بنسټ، يوه هم دپښتنو له سيمو نه په انفرادي ډول دگډون کوونکو درابللو پريکړه وه نه دتنظيمونو، سازمانونو، قومي ياغير قومي ټولنو په نوم. داسې پريکړه چې له شمال نه يې گډون کوونکي دشمال ائتلاف په نوم رابلل[۹٥].

په لنډ ډول ويلای شو، چې دلويې جرگې حرکت په افغانستان کې ددواړو جگړه مارو قدرتونو، دشمال ائتلاف دنژاد پالنې اودطالبانو داسلامي بنسټپالنې له خوا په پښو وهل کېږي: په پوځي بنسټ پياوړي، خوله سياسي پلوه کمزوري طالبان دلويې جرگې سياسي قوت دځان په ضد پياوړی گواښ گڼي او مسعود په ډېرمهارت، دځان په گټه دلويې جرگې دملي قوت داستعمال په لټه کې دی.

پدې ناکامواوياخامو هڅو برسېره، بياهم دشمال ائتلاف په ابتکار اودباچا داستازي په گډون د۱۹۹۸ کال دجولای دمياشتې دبن غونډه دجرگې دهمدې عاملينو له خوا د ۱۸۰ تنو په گډون جوړه شوه. دجرگې دحرکت داغونډه د«مشروعيت» په بحران برسېره، دتصميم اوپريکړو په بحران هم اخته وه.

داسې ښکاره دلايل لا نشته چې گواکې پورتنۍ څلور هڅې دې دباچا دسږکال دروم دغونډې (جولای ۱۹۹۹) دازمينېنت لومړنۍ غونډې وبلل شي. پدې مانا چې د دربيم قوت يو بالقوه توکی، لويه جرگه، به ددې قوت دبل بالقوه توکي، باچا، دبالفعل کولو لپاره په کار لوېدلی وي.

خو، قوماندان مسعود له خپل پوځي قوت سره، د نننې دربيم بالقوه قوت ددوومهمو توکو، لويې جرگې اوباچا، دسياسي زور په يوځای کولو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي د دریم قوت بل پیاوړی مخالف پوځي قوت ، د طالبانو متعصبه اسلامي بنستپالنه، په افغان سیاسي ډګر کې یوازې او میدان وګټي.

٦-پخواني باچا:

٨٥ کلن باچا محمد ظاهر (١٩٧٣-١٩٣٣) په افغانستان کې د دریم قوت یو ډیر مهم غیر پوځي، خو سیاسي عنصر دی. د دریم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې د باچا غوره والی، په افغان ولس کې تولو ته د هغه منلې شخصیت او محبوبیت دی. سره لدې چې، نن سبا په افغان سیاست کې یو شمېر د خیلې ، سیاسي ، پوځي حلقې او د اسلامي بنستپالنې جګړه مار پوځي قوت د باچا د بیارا ګرځېدو سره جوړ ندي، خو بیا هم باچا په عام ډول په پښتنو برسېره په غیر پښتنو کې هم محبوبیت لري.

له سیاسي پلوه د محمد نادر خان د سلطنت (١٩٣٣-١٩٢٩) له پېل نه د اسلام، افغانیت او تمدن یو (نامتناسب) ترکیب د دولت د ایډیالوژۍ په توګه ومنل شو. د محمد ظاهر د باچاهی په ټوله دوره کې دا ترکیب تعقیب او بیا چې کله د سلطنت په وروستیو لسو کلونو کې د باچا لاس پیاوړی شو ، نو پدې درې اصولو برسېره د موکراسي هم د یوه مهم سیاسي اصل په توګه د دولت په پورتنۍ ایډیالوژۍ کې ځای ونیو [٩٦]، همدلته ده چې «ملي ګرایي» او «د موکراسي» د باچا د سلطنت میراث ګڼل کېږي [٩٧].

په ١٩٧٣ کې و چې باچا د یوې پوځي کودتا په نتیجه کې له سلطنت څخه ګوښه کړای شو. په ١٩٧٨ کې د خلق-پرچم د حکومت او بیا په ١٩٧٩ کال په افغانستان باندې د روسانو د پوځي یرغل څخه را پدې خوا باچا کله کله په افغان سیاست کې د برخې اخیستلو یوه نیمه سیاسي هڅه کړېده.

په پاکستان کې د افغان مهاجرو په کمپونو کې په ٢٠٠٠ کسانو کې د افغان اطلاعاتي مرکز Afghan Information Center (AIC) د ١٩٨٧ کال د یوې عمرمي سروې له مخې د پخواني باچا ، د تنظیمونو د مشرانو او قوماندانانو پلویان په لاندې ډول وو [٩٨]:

-د پخواني باچا (محمد ظاهر) پلویان: ١٤٣٣ کسان (٧١,٦٥٪).

(c) ketabton.com: The Digital Library

-دیوه خالص اسلامي دولت پلویان: ۲۵۰ کسان (۱۲،۵۰٪).

-دیوه مسلمان افغان (هرڅوک چې وي) پلویان: ۲۰٦ کسان (۱۰،۳۰٪).

-دجهادي قوماندانانو:

دمسعود، عبدالحق، فرید، حقاني پلویان: ۳۵ کسان (۱،۷۵٪)

دجهادي تنظیمونو مشران:

دپیر سیداحمد ګیلاني، مولوي محمدي، پروفیسر رباني، انجنیر حکمتیار او نورو پلویان: ۹ کسان (۰،٤۵٪)

هغو کسانو چې نظر نه ؤ ورکړی: ٦۷ کسان (۳،۳۵٪)

ټول .... ۲،۰۰۰ کسان (۱۰۰ په سلوکې).

ښکاره ده چې، دباچا پلویان له ټولو زیات وو.

په ۱۹۸۱-۱۹۸۰ کلونو کې افغان مهاجرو دوه ځلي په پېښور او کوټه کې، دمتلو لویو جرګو په ترڅ کې دافغانستان دبحران دسیاسي حل لپاره دباچا په بیا راستنېدو ټینګار وکړ (۹۹). خود یوې محافظه کارې طبعې او دافغان بنسټپالو له خوا د جګړې دانحصار له وجې، باچا په افغان سیاست کې زیاته علاقه ونښوده.

باچا یوازې او یوازې او هغه هم کله کله دیومنځګړي په توګه دځینو اعلامیو په صدور په افغان سیاست کې خپل رول خلکو ته په یاداوه. خو، کله چې په ۱۹۹۲ کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) دحکومت دسقوط نه وروسته په افغانستان کې دقدرت سیاسي خلا منځ ته راغله او دویم قوت افغان اسلامي بنسټپالي دسیاسي قدرت په سر په خپلو کې سره ولویدل، په افغان سیاست کې دباچا په رول اړوند ملي، سیمه ییزاو نړیوال قوتونه لا ښه پوه شول.

په ۱۹۹٤ کال، دافغانستان پوځي - سیاسي ډګر ته دطالبانو په راتللو، دباچا نوم بیا را ژوندی شو. فکر کېده چې طالبان دباچا عسکر دي او باچاهم، وېل کېږي، په طالبانو غولیدلی و.

دافغانستان نشنلستانو او منځ مهالو قوتونو، دبېلو بېلو قومونو اکثرو مشرانو او عام ولس دباچا دبیا راستنېدو ضرورت وخت په وخت تائید کړیدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو باچا کوم ځانګړی سیاسي - پوځي سازمان یوهم نه درلود . دري ګوني اتحاد ، دافغان ملت ګوند ، آزادو شخصیتونو، کوچنیو سیاسي کړیو اوسرچینو ، ځینو سیمه ییزو اونړیوالو محافلو وخت په وخت له باچا سره تماس نیوه او هغه یې په افغان سیاست کې وندې اخیستلو ته هڅاوه . خو دباچا دهلو ځلو تېزوالی او مستقیمه برخه اخیستنه د۱۹۹۷ کال داګست دمیاشتې په وروستیو کې ، دطالبانو په لاس دجلال آباد دسقوط نه وروسته ، افغانستان ته دهغه دراتګ په اعلان پیل اوبیا په همدې کال کې دلویې جرګې دحرکت دفرانکفورت او استانبول په دوو مقدماتي غونډو کې دهغه داستازي په ګډون تعقیب شو . سره لدې چې افغانستان ته دهغه دورتګ بې وخته اعلان له یوې خوا اوپه دوو نوموړو غونډو کې دهغه د استازي ګډون له بلې خوا دهېواد دسیاسي - پوځي وضعې نه دباچا ددفتر دغلط استنباط له مخې دباچا اعتبار راښکته کړ ؛ خوبیا هم دې درې واړو هڅو په افغان سیاست کې دباچا دډار او مضمرې محافظه کارۍ کنګل مات کړ .

د۱۹۹۷ کال داګست په وروستیو کې دطالبانو له خوا دجلال آباد له نیولو نه دوه ورځې وروسته دباچادفتر ، هېواد ته دهغه دډېر ژر ورستنېدو اعلان وکړ . باچا فکرکړی و چې ، طالبان په رښتیا هم دده دبې معاشه عسکرو په توګه دهغه لپاره جګړه کوي . طالبانو هم په ولس کې دباچا له نفوذ څخه په ګټه اخیستو دخپلو پوځي پرمختګونو لمن آن تر کابله وغزوله .

له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته دالومړي ځل و ، چې دطالبانو له خوا د جلال آباد په نیولو دافغانستان دمسئلې د پوځي حل امکان پیاوړی شو(۱۰۰) . نوبیا په دومره وړونکي پوځي موقف کې باچاته د «امارت » دورکولو شاته دطالبانو کوم منطق پروت و ؟ داټول اوټول په افغانستان کې دشته سیاسي - پوځي واقعیتونو اودیوه بنسټپال اسلامي تحریک له متن او غوښتنو څخه دباچا اودهغه دمشاورینو بې خبري ده .

برسیره پردې ، دامریکې په کانګرس کې دکالیفورنیا دیوه وکیل روربکر له یوې شخصي سیاسي هڅې سره ، چې غوښتل یې دایران په ابتکار د «رباني -حکمتیار » دحکومت دجوړېدو په وړاندې دباچا پره ولوېوي ؛ په پښتنو کې دباچا دمحبوبیت له سیاسي قوت ، په تاجکو او ازبکو کې په ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمسعود او دوستم ددوو پوځي قوتونو څخه دافغانستان لپاره د زعامت د يوه مثلث په جوړولو افغانستان داسلامي بنستپالنې له شرنه وژغورې[۱۰۱]، دباچا موافقه دهغه بله سياسي تيروتنه ښيي.

په داسې حال کې چې دازبکو او هزاره گانو پوځي قوتونه له پښو لوېدلي دي، دطالبانو اسلامي بنسټپالنې ديوه ورغ په ورغ پرمختلونکي اودمسعود نژاد پالنې ديوه ورغ په ورغ په شاتلونکي دوو بې ثباتو پوځي قوتونو په توگه، چې په ترتيب سره نن سبا دهېواد په سلو کې څه ناځه ۸۵ او ۱۵ پراخوالي کنترولوي، هېواد ديوه بدلېدونکي پوځي-سياسي حالت سره مخ کړيدى. نو، باچا بايد په هيواد باندې ددغسې يوه کيفي اوکمي پوځي-سياسي حاکميت په بنسټ چې د پښتنو د مطلق اکثريت، ازبکو، ترکمنو او هزاره گانو سيمې دطالبانو اودتاجکو اوڅه پښتنو گډې سيمې دقوماندان مسعود دکنټرول لاندې دي، ددرېيم قوت ديوه مهم او عامل توکي په توگه ددرېيم بالفعل قوت دجوړولو دلنډې او اوږدې مودې ستراتيژي عياره او جوړه کړي.

دمسعود دپوځي قوت په بنسټ له هغه سره دباچا يووالى نه يوازې دباچا کسرشان دى، بلکې دطالبانو داسلامي بنسټپالنې په وړاندې يو پياوړى سياسي - پوځي مقاومت هم نشي جوړولى. د قوماندان مسعود له پوځي قوت سره دباچا ائتلاف يوازې او يوازې دمسعود يو غټ سياسي برياليتوب گڼل کېداى شي نه دباچا پوځي ابتکار. په خپله اوسنۍ مشورتي حلقه کې په پاتې کېدو سره به، قوماندان مسعود له باچا نه دهغې زينې کار واخلي چې له ختلو وروسته به يې راغورځوي.

په افغانستان کې په نژادي بنسټونو او دبهلتانه په غوښتنو له ولاړ شمال ائتلاف اودطالبانو دمتعصبې اسلامي بنسټپالنې له شرنه دخلاصون، په افغانستان کې دزعامت د سياسي خلا ډکولو، دسياسي استقلال دبيا اعادې، دملي واکمنۍ اودخاورې دبشپړتيا لپاره درېيم بالفعل قوت په يوازې سياسي هلو ځلو نشي جوړيداى. ددومره غټو ملي اهدافو اعاده په يوازې سياسي قوت نشي کېداى. ديوه بالفعل سياسي -پوځي درېيم قوت دجوړيدو نه پرته داقوت بې مانا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبالفعل درېیم قوت ټول جوړوونکي توکي په عام او باچا په ځانګړي ډول باید په دې واقعیت پوه شي چې، د یو غیر پوځي – سیاسي ، یوازې سیاسي درېیم قوت جوړول له شته سیاسي –پوځي واقعیتونو او نویو قومي غوښتنو څخه بې خبري او دیوه متمم په توګه له درېیم «سیاسي» قوت سره د مسعود د «پوځي» قوت یو ځای کول اولدې لارې یو بالفعل درېیم قوت جوړول په افغانستان کې د ملي جریان اود ربښتیني بالفعل درېیم قوت ځان وژنه ده.

د اسلامي بنسټپالنې په پوځي قوت هم له سره باور نشي کېدای. په افغانستان کې یوازې او یوازې دنژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې د دواړو جګړه مارو پوځي قوتونو په ویلي کولو (له هرې لارې چې کېږي) د یو بالفعل درېیم قوت دجوړېدو لار اواریدای شي.

باچا باید د درېیم قوت ټول جوړوونکي اساسي توکي، لویه جرګه، پیر، دافغان ملت ګوند، او ددې په څنګ کې آزادې ملي حلقې، ملي شخصیتونه، دروشنفکرانو استازي، دټولو قومونو مشران، وطنپال روحانیون او ملایان، ټول په یوه «افغاني» بنسټ دیوه اوبدلي ملي سازمان په توګه یوموټی کړي. خوله دې سره سره، د درېیم قوت د تشکیلاتي او ایدیالوژیک یووالي او په هیواد کې د ملي ایډیالوژۍ د تعمیم په خاطر دیوې ایډیالوژیکي–سازماني هستې موجودیت دیو بالفعل درېیم قوت په جوړېدو کې هېڅکله هم له نظره نشي غورځېدلای.

په ختیه پښتون خو په کلتوري لحاظ تاجک باچا د دریم قوت دجوړېدو لپاره له بل هرچا نه زیات مستعد قوت دی. دوینې او ژبې دا ډول ګډون او التقاطي تشخص باچا ته نن سبا په افغان سیاست کې یو بې ساري امکان ورکړی دی. خو دباچا د پروني څلوېښت کلن سلطنت دخامې ډموکراسۍ دلسیزې او د تېرو دوه نیمو لسیزو دجګړې اود افغانستان دقومي جوړښت د پروني نسبي کوشېرونو دختلو په نتیجه کې له منځه تللې ملي پیوستون ښيي چې:

غیر پښتانه غټ او کوچني اقلیتونه اود کلتوري ستم لاندې پښتون اکثریت نه غواړي چې د دوی سیاسي او کلتوري حقوق دې بیا هم ټول د دربار د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو او دربار تـه دنژدې تاجکو د انحصار غوښتنو په لاس تالا والا شي. باچا بايد پدې پوه شي چې پښتـانـه بـه هم نـور هغـه بې قبده اوبې شرطـه ونه مني. پښتانه نه غواړي چې په پښتنوکې دې دباچا دقاطع محبوبيت نه په استفادې سره، شمال ائتلاف، متحده جبهه او يا مسعود دربيم قوت دخپلو پوځي غوښتنو نـه څار کړي. داسې نشي کېداي چې باچا دې دپښتنو په يوازې سياسي اودشمال ائتلاف په پوځي زور راشي.

باچا او نشنليزم:

نشنليزم چې په افغانستان کې يې په دولسمه پېړۍ کې دلومړي او اتلسمه پېړۍ کې ددويم پښتـانـه نشنليزم پړاوونه په بريالیتوب ووهل، په نولسمه پېړۍ کې د افغان نشنليزم خپل دربيم بشپړتيايي پړاو ته ننوت [۱۰۲]، دا پړاو دباچا تر وختـه را رسيږي.

دباچا دسلطنت څلوېښت کلنه دوره دافغان نشنليزم دبشپړتيا په دربيم سياسي پړاو کې، چې دنولسمې پېړۍ نه پيل او دده په دوره کې دخپل پخلي په يوه ځانګړي تبلور کې راغی، واقع ده. دومره چې دباچا دسلطنت وروستي لس کاله (ددموکراسۍ لسيزه) دافغان نشنليزم دپخلي او تبلور لپاره ښه ثابت نشول. باچا دافغان نشنليزم ددربيم بشپړتيايي پړاو خالق نه، بلکې دی او دده سلطنت دافغان نشنليزم ددربيم بشپړتيايي پړاو محصول دي.

افغان نشنليزم چې دنولسمې پېړۍ په وروستيو کې دخپل پخلي په بحراني، نويو او پخو پړاوونو کې راغی او په هيواد کې دملي يووالي اوقومونو ترمنځ دپيوستون په دود په شمال کې د قومي اجزاو يومتناسب بدلون تعقيب شو؛ دباچا په دوره کې يې، ديولړ اقتصادي-کلتوري پروژو په تطبيق دخپل پخلي څو څو پاخه ګامونه هم واخيستل.

په هيواد کې د ملي ايډيالوژۍ دتعميم او په «افغاني هويت» دبېلو بېلو افغاني قومونو په قناعت کې دباچا دسلطنت ددويمې لسيزې دتذکرې دويش پروژې هومره اساسي رول ولوباوه لکه دده دسلطنت دڅلورمې لسيزې (۱۹۶۰ لسيزه) دپخوسړکونو شبکې چې دافغانستان داساسي سياسي - اقتصادي حوزو په نښلولو بېل بېل افغاني قومي توکي په کلتوري او اقتصادي بنسټونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره نژدي کړل [۱۰۳].

هوايي او ځمکني مواصلاتو، ټيلي کمونيکيشن، راډيو افغانستان، اودښوونې او روزنې د پرمختګ له مخې په هېواد کې د نوي تحصيل يافته قشر په روزنې سره د دولت او ولس ترمنځ کلتوري، اقتصادي او سياسي اړيکي نور هم پياوړي شول [۱۰۴].

داخو دباچا دسلطنت په دوره کې ؤ چې دهيواد په شمال کې دکوچي او دېشين پښتانه دځای په ځای کونې داتلسمې اونولسمې پېړۍ دقومي اجزاو په تناسب کې د مثبت بدلون ملي پروژه تعقيب شوه او لدې سره جوخت دهيواد دشمال يو شمير غير پښتانه اقليتونه په جنوب کې ميشت شول.

په عمومي توګه افغان نشنليزم په اتلسمه او نولسمه پېړۍ کې دسياسي جغرافيې دجوړښت په کار کې بوخت و. خو، په شلمه پېړۍ او په تېره بيا ددې پېړۍ په نژدې نيمايي موده يعنې دباچا په ځلوښت کلن سلطنت کې يې برسېره پر نورو چارو داقتصاد، کلتور، قانون، او ټولنيز پيوستون په کار کې څه ناڅه پرمختګ هم وکړ.

دهيواد درسمي او ايکي يوې ژبې په ځای ددوو ژبو په منلو، دباچا سلطنت دملي ايډيالوژۍ دتعميم په لار کې دژبې دبنسټيز رول په نفې کولو سره دافغان نشنليزم په پخلي کې يو مرګوني ځنډ پېښ کړ.

په ۱۹٤۷ کال، دپاکستان دجوړېدو په وخت کې، دباچاسکوت په «ډيورنډ لاين» پرتې دوړې پو کړې.

دژبې او ختيې په بنسټ په هېواد کې دقومونو د وېش له مخې سياسي او کلتوري حقوق په دموکراتيک ډول تامين نشول. دې کار په خپل وار دملي ايډيالوژي دتعميم پروسه لازم پرمختګ ته پرېښوده. له دموکراسۍ نه پخوا، تاجکو ته چې اصلاً دهېواد دنفوس په سلو کې دولس جوړوي [۱۰۵] په سلو کې ۲۹،۲ غټ دولتي پوستونه [۱۰۶]، پښتنو ته چې دافغان نفوس په سلو کې لېترلږه ٦۳ جوړوي [۱۰۷] په سلو کې ۹، ۵۱ دولتي غټ پوستونه (چې اکثره به محمدزيانو ته رسېدل) [۱۰۸]، لکه څنګه چې مخکې هم وويل شول، ساداتو ته چې په افغان نفوس کې دپاملرنې وړ فيصدي نشي جوړولای، په سلو کې ٤، ٦،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو سني قومونو ته په سلو کې ټول ټال ٥، ٤٠ او اهل تشيع ته په سلو کې ٨، ١ داډول پوستونه ورکړل شوي وو[١٠٩]. دباچا دډموکراسۍ په دوره کې دا ويش په دې ډول و: پښتنو ته په سلو کې ١، ٥٦، تاجکو ته ٣٣، ساداتو ته ٣، ٣، نورو سني قومونو ته ٥، ٥ او اهل تشيع ته په سلو کې ٢، ٢ غټې دولتي پوستونه رسيدلي وو[١١٠].

باچا بايد پښتنانه اکثريت او نورو کوچنيو قومي اقليتونو ته په کم نظر او غير سياسي سترګه ونه ګوري. هغه بايد پدې پوه وي چې پښتانه او نور کوچني اقليتونه دجګړې په کلونو کې دنويو غوښتنو او تجربو سره آشنا شويدي. پښتنو په عمومي ډول دشپېتمې لسيزې او په ځانګړي ډول له ١٩٧٨ نه را پدې خوا دکمونستي او اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې په دوو مخالفو قطبونو کې دوېش او ويلي کېدو او دجګړې دناوړو ملي عواقبو په توګه په هيواد کې دنويو قومي – نژادي غوښتنو دراپورته کېدو څخه نوې تجربې هم لاس ته ور وړې دي.

له يوې خواد باچا دسلطنت دوروستۍ لسيزې خامې ډموکراسۍ او له بلې خوا په افغانستان کې دخلق-پرچم حکومت او دروسانو پوځي مداخلې داقليتونو او اکثريت ترمنځ ببخښن درزونه پيدا او لا ژور کړل. دټولنې په قومي جوړښت کې دپرچم دحکومت دلاسوهنې په نتيجه کې داقليتونو غير طبيعي ودې او له اکثريت نه اقليت ته دپښتنو دراښکته کولو هڅې په افغان ټولنه کې دملي يووالي او پيوستون شيرازه له منځه يوړه. باچا بايده ده چې د ٩٧-١٩٩٢ کلونو په دوره کې په بېلو بېلو ځلورو قومي – سياسي واحدونو باندې دهيواد دويشلو ترخه واقعيتونه په نظر کې ونيسي.

داخو دملي ضرورت په بنسټ نه، بلکې داسلامي بنسټپالنې دجهانبينۍ دوکتورين دي چې دسياسي قدرت دانحصار لپاره دطالبانو تحريک دشمال دنژادي ائتلاف له پوځي قوت سره دجګړو په نتيجه کې نوموړي واحدونه له ځلورونه دوو ته راښکته کړيدي.

باچا او نور بايد په دې پوه وي چې: طالبان يوايډيالوژيک، مذهبي، سياسي، بنسټپال، جلاقوم دی، نه پښتون دی، نه تاجک، نه بل او نه بل.

قوماندان مسعود ته دغير پښتانه اقليتونو او باچا ته دپښتانه اکثريت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرۍ ورکول، پښتانه په طالبانو پورې تړل او یا پښتانه په بنسټپالنې او سخت دریځۍ نوم بدي کول د پښتنو او غیرپښتنو اقلیتونو دسپکاوي او دوي ته په ټیټ نظر دکتلو نه پرته بله مانا نلري. غیر پښتانه افغان قومونه هم باید باچا دیوه افغان مشر په حیث ومني.

باچا باید دیوې معقولې او متناسبې نمایندګۍ له مخې په افغانستان کې د «دولت» او «ټولنې» دفزیکي او معنوي بیارغونې دکار په «افغاني» بنسټونو فکر وکړي. په افغانستان کې په «غیر افغاني» روحیه د «دولت» او «ټولنې» بیاجوړول دهېواد د تجزیې سره مترادف ناوړه ملي عواقب لري.

دهېواد اداري – سیاسي یووالی په هېواد کې دملي ایډیالوژۍ او افغان نشنلیزم دپخلي یو بل پوخ ګام دی. باچا دهیواد دقومونو او سمتونو په بنسټ ولاړ زوړ اداري سیستم بدل کړ. په ۱۹٦٤ کې دهیواد نوی اداري–سیاسي سیستم د ۲۹ اداري–سیاسي واحدونو په نوم جوړشو[۱۱۱۱]. پخوا به خلکو ځان په خپلو «قبیلو» او «خیلونو» یاداوه. پدې دوره کې وچې خلکو ځان په خپلو اداري– سیاسي واحدونو یادکړ. دا په افغانستان کې دنشنلیزم د پخلي او ودې یوه ښه نښه وه. خود دموکراسۍ له لسیزې نه نیولې تر ننه پورې په هېواد کې دملي پیوستون او اداري–سیاسي یووالي په ضد ډیر کار هم شوی دی. له ۱۹۹۲ کال نه وروسته ؤ چې ځینو افغان اقلیتونو په ښکاره دفدرالیزم غیر افغاني نقشې جوړې کړې. ددې ډول نقشو او غیر ملي غوښتنو واقعیتونه باید په سرسري نظر ونه لیدل شي. پکار ده چې باچا دهیواد دسیاسي – اداري ربتیې بیا رغونې په خاطر پاخه ګامونه په نظر کې ولري. ددې ډول غیر ملي او غیر افغاني غوښتنو په راپورته کولو کې په کمونستي راډیکالیزم (۹۲-۱۹٦٤) برسېره، اسلامي بنسټپالنه (۱۹۹۹-۱۹٦٤) هم لوی لاس لري.

نو، ترڅو چې دباچا تکتیک او ستراتیژي دنشنلیزم د پخلي له عناصرو جوړه نشي، وړونکی او مثبت سیاسي رول هم نشي لوبولای او افغانستان به د اسلامي بنسټپالنې دسقوط نه وروسته بیا هم دزعامت دیوې خطرناکې سیاسي خلا سره مخ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغان نشنلیزم نه په پښتنانه اکثریت د قابضې اسلامي بنسټپالنې او نه داقلیتونو په ډیرو کوچنیو نژادي-قومي بتیو کې تبلور موندلای شي. ملي ایډیالوژي او نشنلیزم یوازې او یوازې په افغان بتۍ کې پخېږي او بس.

باچا او دموکراسي:

دباچا دسلطنت څلورمه لسیزه وه چې، د ۱۹٦٤ کال لویې جرګې دهېواد دهمدې کال اساسي قانون تصویب کړ (۱۱۲). دموکراسي سره لدې چې په اصولو کې د سیاسي پلورالیزم په توګه یو مترقي عمل و، خو دشته سیاسي او ټولنیزو واقعیتونو په بنسټ د دموکراسۍ دلسیزې عواقب ډېر ناوړه وو. په یوه خام ذهني سیاسي چاپیریال کې د موکراسۍ دمثبتو په ځای منفي او ناوړه ملي عواقب وزېږول. دواړو، هم کمونستي او هم اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې وده وکړه او په افغانستان کې یې د «دولت» او «ټولنې» ټو سوه کلنه افغاني شېرازه سرکې کړه. اوس داهیله کیږي چې باچا دخپلې خامې دموکراسۍ دلسیزې په ناوړو ملي عواقبو پوه وي. اوس په افغانستان کې د دموکراسۍ مرحله نده. دهیواد دسیاسي جغرافیې او په هیواد کې په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» فزیکي او معنوي بیارغونه، په یوه وسپنیز نظم او ضبط کیږي. اوس دمضمرو محافظه کاریو او بې ځایه سیاسي مصلحتونو وخت ندی.

باچا او اسلام:

افغانستان د تل لپاره یو اسلامي هیواد پاتې شویدی. دباچا دسلطنت په دوره کې هم افغانستان یو اسلامي دولت و. اسلام دافغانستان رسمي دین او حنفي فقهې دهیواد حاکم شرعي نظام جوړاوه (۱۱۳). لکه څنګه چې مخکې هم ویل شوي دي، داسلامي شرعې په بنسټ ولاړ قضایي نظام یا قضائیه قوې (Judiciary) په افغانستان کې ددوو مقننه (Legislature) او اجرائیه (Executive) قوو سره دسیاسي قوت عنعنوي مثلث جوړاوه (۱۱٤).

په ۱۹۲۹-۱۹۱۹ دوره کې ؤ، چې دولت داساسي قانون د ۵۳ مادې په اساس دقضائیه قوې لرغوني استقلال او واک ته په احترام سره، هغه مقیده کړه. دفقهې او قضایي چارو دیوشمېر پوهانو په مرسته ؤ چې دولت پدې دوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د بوه قضايي اومدون جزايي قانون په توګه د «تمسک قضاة امانية» په نوم دوه تېوکېزې رسالې د قاضيانو بې حده قضايي واک او اختيار ته حدودوټاکل[۱۱۵].

برسېره پردې، په همدې دوره کې وچې يوله بل څخه د حقوق العبد او حقوق الله په بېلېدو سره په قضايي او حقوقي چارو کې د پوليسو او ولايتي جرګو لاس پياوړی شو[۱۱٦].

په ۳۳-۱۹۲۹ کې ؤ چې قضائيه قوه يوځل بيا دستروا ک خاوندہ شوه[۱۱۷]. دې قضايي واک دباچا دسلطنت دورې ته هم غزونې وکړې. خو دومره چې د شرعي قوانينو په څنګ کې سيکولر قوانين هم دورځنيو ضرورتونو سره موازي دژوند په بېلو بېلو اجتماعي، اقتصادي چارو کې تدوين او نافذ شول[۱۱۸].

(c) ketabton.com: The Digital Library

درییمه برخه

لنډیز

* ددموکراسۍ په لسیزه کې درې ډوله سیاسي جریانونه ددرې سیاسي قوتونو په توګه منځ ته راغلل:

* کمونستان، لومړی سیاسي قوت
* اسلامي بنسټپالنه، دویم سیاسي قوت
* ملي جریان، دریم سیاسي قوت

* په ۱۹۷۸ کال، دریم قوت کمزوری، خو لومړي او دویم قدرت بشپړ سیاسي، ایډیالوژیک او پیاوړی سازماني تشکیل درلود.

* په همدې کال دلومړي قوت (خلق-پرچم) په لاس دسیاسي قدرت په نیولو، دویم قوت، اسلامي بنسټپالنې په ټوله ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې دډېر غښتلي سیاسي - پوځي امکان په ترلاسه کولو دهیواد دآزادۍ جګړه په یوې داسې بشپړې مذهبي جګړې بدله کړه چې، په نتیجه کې ملي جریان یا دریم قوت نه یوازې داچې داسلامي بنسټپالنې په کمین کې ګېر شو، بلکې!

* پدې دوره کې ددریم قوت یاملي جریان مورچل دتصوف دنقشبندیه (حضرت) او قادریه (پیر) طریقو په دوو مشرانو او یوه ملا (محمدي) ونیول شوه. دتصوف او مذهب دا سیاسي امتزاج د «درې ګوني اتحاد» په نوم یاد شو. دهمدې اتحاد په وجود کې دریم قوت په یوه دویم لاس پوځي-سیاسي او غیر ایډیالوژیک موقف کې راغی:

* دریم قوت ددموکراسۍ په لسیزه کې د «افغان ملت» او «مساوات» په بڼه کې یو کمزوری ایډیالوژیک قوت و؛ په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې د «درې ګوني اتحاد» په بڼه کې یو غیر ایډیالوژیک پوځي- سیاسي قوت شو. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم قوت نه یوازې داچې ، نن یو ایډیالوژیک قوت نه دی، خپل پرونی پوځي موقف یې هم له لاسه ورکړیدی.

* په کال ۱۹۹۲ کې دلومړي قوت په چپه کېدو سره ، دې په نامه دریم قوت په کابل کې ددویم قوت دحکومت په وړاندې خپل پوځي-سیاسي موقف له لاسه ورکړ. په نتیجه کې دافغان نشنلیزم دڅوسوه کلن سیاسي قدرت دستگاه دویم قوت (اسلامي بنسټپالنې) ښه له پښو وغورځوله.

* ویلای شو چې: په افغانستان کې دریم قوت نه یوازې په بالفعل بلکې دیوه مستقل بالقوه قوت په توگه هم لامنځ ته ندی راغلی. دومره ده چې ددریم قوت اویاملي جریان دجوړیدو لپاره څه انرژي ذخیره شوې ده.

* په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې نژادگرې اسلامي بنسټپالنې په شمال او سوچه اسلامي بنسټپالنې اوسخت دریځې په جنوب کې داسلامي بنسټپالنې ددوو سره ورانو ډلو په توگه، دخپل دښمن لومړي قوت خلق-پرچم دحکومت دچپه کېدو نه وروسته په هېواد کې دزعامت سیاسي خلا ډکه نکړای شوه.

* له ۱۹۹٤ څخه، په جنوب کې دسوچه اسلامي بنسټپالنې او سخت دریځې څخه دوسلې په اخیستلو ، دافغاني اوپاکستاني مدرسو دطالبانو او نویو سیاسي شوو ملایانو څخه جوړ دطالبانو اسلامي تحریک په هیواد کې دسیاسي قدرت دنیولو کار پیل کړ.

* دطالبانو تحریک ځینو دریم قوت وباله خو داسې نه وه: داخو پرونۍ سترې شوې بنسټپالنه او سخت دریځي وه چې دیوه نوي ننني سیاسي - پوځي بدیل په توگه دطالبانو په وجود کې سره یو موټي شوه. نو، طالبان په ایډیالوژیک اوسیاسي بنسټونو ددویم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم) ادامه ده، نه دریم قوت.

* دطالبانو اسلامي تحریک او شمال ائتلاف اوس دقوماندان مسعود په بنه کې، دواړه په افغانستان کې ددویم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم سره نښتي دي. یو ددې بنسټپالنې ادامه او بل یې داسې نژادگره انشعابي څانگه ده چې ددې بنسټپالنې په ۹۲-۱۹۷۸ عروجي دورې کې یې په ښې ودې برسېره، نورې نژادي ډلې ټپلې هم دخپلې چپنې او پگړۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستي: داسلامي بنسټپالنې دادامې په دود دطالبانو اسلامي تحريک افغان سياست يوځل بيا انحصار او دشمال ائتلاف په بڼه کې دې ناکامې اسلامي بنسټپالنې نژادي لار ونيوه نوپه زغرده ويلای شو چې «شمال ائتلاف» او «طالبان» دواړه په افغانستان کې ددويم قوت توکي دي.

***

* ديوه بنسټپال خو غير (اخواني-وهابي) اوديوه معتدل خو غير سيکولر ملا په توګه به «محمدي» په افغانستان کې ددرېيم قوت دتجهيز په صورت کې، ښايي بياهم دباچا لار ونيسي.

* دحضرت دفقهې دانفاذ غوښتنه يوه ډيره زړه اونه غوښتنه ځکه ده چې، هيچا هم تر اوسه پورې په افغانستان کې ددې غوښتنې مخالفت ندی کړی. دهغه دباچا دبيا راستنيدو غوښتنه يوه اساسي او رښتيانۍ غوښتنه نه ده. ديوه ملي ضرورت په توګه هغه دباچا بيا راستنيدلو او ددرېيم قوت جوړيدو ته دشک په سترګه ګوري.

* دملي ګرايۍ او روحانيت التقاطي شخصيت دي چې پير، نن سبا له ملي او روحاني دواړو سرچينو څخه اوبه خور لري. ښکاري چې، هغه درېيم قوت او دهغه په راس کې باچا يو ملي ضرورت ګڼي.

* افغان ملي جريان، يوېشپړ مسلمان، خو غير روحاني او غير مذهبي جريان دی.

* تصوف او مذهب دواړه، له ملي بېخ اوبنسټ نه پرته، په يوائې ځان نشي کولای درېيم قوت جوړ او رهبري کړي. پير ښايي په تمامه مانا خو، حضرت څه ناڅه ښايي ددې جريان روحاني او محمدي يې مذهبي توکي شي.

* په ۱۹۸۹ کې دراولپنډۍ دمشورتي شورې له خوا جوړ ديوه پردي موقت ائتلافي حکومت او بيا دپېښور دتړون له مخې په ۱۹۹۲ کال په کابل کې دمجاهدينو داسلامي دولت دمشر په توګه دحضرت ټاکل، ښايي توجيه شي. خو، ديوه ملي جريان ديوه لومړي ګام په توګه ديوه بالفعل درېيم قوت په راس کې دتصوف او مذهب درول دملي جريان تحريفول دي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

* د يوغير پوځي – سياسي ، پوازې سياسي درېيم قوت جوړول له شته سياسي – پوځي واقعيتونو او نورو قومي غوښتنو څخه بې خبري او د يوه متمم په توګه له درېيم سياسي قوت سره د شمال ائتلاف د پوځي قوت يوځاي کول اولدې لارې بالفعل درېيم قوت جوړول په هيواد کې د ملي جريان او رښتيني بالفعل درېيم قوت ځان وژنه ده.

* په يوه سره اوبدلي پوځي – سياسي قوت باندې د درېيم قوت د بدلولو له پاره د دې قوت په ښخ اوسنې کې د يوې ايډيالوژيکې سازماني هستې ځاى په ځاى کول به د يوه رښتيني بالفعل درېيم قوت ضمانت وکړي.

* درېيم قوت کېداى شي د شکل له مخې يوه ائتلافي بڼه ولري. خو، د ماهيت له مخې بايد يو ايډيالوژيک قوت هم وي. د يوه ايډيالوژيک نظام د نه موجوديت په صورت کې به دا قوت ډېر ژر سره و شيندل شي. بيا به د نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې دراغورځولو له پاره د درېيم قوت بديل له پښو لويدلى وي.

* داخو يوه ايډيالوژيکه ساده ده چې، له درېيم قوت نه يو په پښو ولاړ سياسي (يا بالقوه يا بالفعل) قوت جوړوي. يو غير ايډيالوژيک درېيم قوت په هيواد کې د پوځي بدلونونو په نتيجه کې هيڅکله هم خپل سياسي ثبات نشي ساتلى؛ ځکه:

* داسې نده چې، پوازې او پوازې د دوو سره ورانو پوځي – سياسي قوتونو په جګړه کې يو بل، يا منځګړى يا مخالف، پوځي – سياسي قوت درېيم قوت دى. درېيم قوت د خپل ايډيالوژيک موقف له مخې درېيم قوت ګڼل کيږي، دا موقف نن سبا په افغانستان کې پرته له يوه «ملي جريان» څخه، د «سياسي انديښنو» بل هيڅ يو «جريان» نشي خپلولى.

***

* په افغانستان کې په «غير افغاني» روحيه د «دولت» او «ټولنې» بيا جوړول د افغانستان د ټوټه کېدو سره مترادف ناوړه سيمه ييز عواقب لري او په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» بيا رغونه د درېيم قوت په بڼه کې د ملي جريان اساسي دنده ده. نو، د نن يو «رښتيني بالفعل درېيم قوت» د سبا ديوه «بشپړ ملي جريان» له متن سره نامترادفه مانا نشي لرلى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لنډ ډول، د درېيم بالفعل قوت د جوړېدو کورنۍ ستونزې او خامۍ کېداي شي:

* دباچا محافظه کاري، خوشباوري او زړښت؛

* په باچا کې د شمال ائتلاف سياسي نفوذ او په دې ائتلاف باندې د هغه زړه تړل؛

* د افغان ملت ګوند شيندلی او غير سازماني حالت؛

* او د پير په محافظه کاره طبعه کې د شمال ائتلاف يا شورای نظار نفوذ وګڼل شي.

نو؛

* د درېيم قوت بنسټيزه خامي نن سبا په هغه کې په ښکاره او پټه د قوماندان مسعود د شورای نظار او يا د شمال جګړه مار قوت زيات سياسي نفوذ، د دې قوت شيندلی سازماني حالت او غير پوځي موقف دی.

خو؛ درېيم قوت دخپلو خاميو او ستونزو د ليرې کولو په صورت کې، چې نه آسان او نه، نه کيدونکی کار دی، ډېر پياوړي امکانات هم لري:

* د درېيم قوت څلور مهم جوړوونکي توکي:

باچا ديوه دولتي، لويه جرګه ديوه ملي، پير ديوه روحاني او افغان ملت ديوه سازماني - ايډيالوژيک قوت په توګه کولاي شي ديوه داسې درېيم قوت بنسټ کېږدي چې په يوه بالفعل سياسي قوت برسېره، د ډېر ژر پوځي کېدو استعداد هم ولري.

* هسې يوه نيمه کوچنۍ سياسي - نژادي حلقه او يو شمير څواکمنې خپلواکې خيرې چې په اسلامي بنسټپالنه کې زيات مالي امکانات لري، د درېيم قوت او ملي جريان په وړاندې د مخالفينو پياوړی کتار نشي جوړولای:

* د درېيم قوت اصلي مخالفين اسلامي بنسټپالي (وهابيان- اخوانيان) او نوي سياسي شوي وسله وال ملايان دي، چې د درېيم قوت د تيکولو او تکفير د «آيت» او «حديث» ډکې وسلې جوړولی شي.

* يو بالفعل درېيم قوت په اوسنيو شرايطو کې نشي کېدای، د ضرورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بنسټ، يو ناپېيلي قوت وي، دا بالفعل درېيم قوت به خاماخا دلويديز په مرسته جوړېږي:

* له هرڅه نه مخکې په کار داده چې، هېواد له درې دښمنو:

بهرنی لاس اچونې، نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې وژغوري.

***

* لومړي قوت دکمونستي او دويم قوت داسلامي سخت دريځيو او محافظه كاريو په بنوكې دخلكو په ټولنيز، كلتوري، عقيدوی اواقتصادي ژوند كې په لاسوهنو، ټولنه يوځل ددوی د پرونۍ «بې دينۍ» اوبل ځل ددوی دننۍ «سخت دينۍ» په ضد په دښمنۍ او ورانۍ كې راوسته. ګاونډي يرغل په خپلو پوځي، سياسي او يا دواړو بنوكې لومړی، ددې قوتونو او ټولنې په منځ كې دې دښمنۍ او ورانۍ ته لمن ووهله او بيا يې له شمال او جنوب دواړو څخه په پوځي او سياسي بنسټونو ددواړو قوتو ننګه وكړه.

* دلومړي او دويم، دواړو قوتونو دانقلابي تيوريو په وړاندې دشتو افغان ټولنيزو، كلتوري او سياسي واقعيتونو حساسيت او تكر دومره سخت ؤ چې نه يوازې پخپله «افغان دولت» او «افغان ټولنه» له پښو ولوېده، بلكې ددې قوتونو دانقلابي تيورو په نوم حقانيت يې په رښتيا چې غلط ثابت كړ:

* لكه څنګه چې دلومړي قوت دانقلابي تيورۍ، دماتې پيل افغانستان ؤ، نړيوال اسلامي راډيكاليزم او بنسټپالنې هم دامزل له همدې تكي پيل كړيدي.

* اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي دخپل سياسي قدرت په اخواني، اخواني - نژادي بنوكې (۹۷-۱۹۹۲) يوځل او بيا دطالبانو په نوم دخپلو سياسي ملايانو (ديني علما) دسياسي قدرت (۹۹-۱۹۹۷) په بنه كې په پاتې راتللو، دسياسي اسلام دنړيوالو راډيكال مشرانو، سيد قطب، مولانا ابوالاعلي مودودي او آيت الله خميني دكتورين په عملي ډول له ماتې سره مخ او داسلامي دولت دټولواك ټولي په توګه دديني عالمانو(Ulema) او يا سوچه اخوانيانو - وهابيانو دولت په افغانستان كې دنړيوال سياسي اسلام لپاره يوه ناكامه تجربه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

نتیجه او وړاندیز

پداسې حال کې چې، په یوه لاس کې د تورېک او په بل کې د قرآن په نیولو، لا هم د اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم لاس د افغان ټولنې په نبض اېښي دي، نو د دې دویم قوت، بالفعل ما تول له لاندې نه پورته په انقلاب او پاڅون ، لېږ ترلږه ، نن نه ښايي:

* له لاندې نه، دیوه انقلاب لپاره نه لا یو بالفعل ، پوځي او ایډیالوژیک دریېم قوت منځ ته راغلی او نه لا افغان سیاسي تاریخ په «آیت» او «حدیث» باندې د دویم قوت په څېر بل مجهز قوت پېژني؛ نو:

* دابنسټپالنه هم په کار ده ، له پاسه، پخپله د بنسټپالنې ، نیمه بنسټپالنې او اعتدال په تفکیک، دیوه نه، بلکې، دڅو خپلمنځیو پوځي تصفیو په نتیجه کې د اعتدال پوړیو ته په ور رسېدو خپل ځای دریېم قوت ته پرېږدي. داخو ځکه چې:

* دیوه نا مسلمان رژیم په نوم، داخو لومړی قوت، کمونستي راډیکالیزم ؤ، چې، دلاندې نه ، دیوه انقلاب په نتیجه کې چې، دسوچه مسلمان رژیم په نوم یې، دویم قوت، اسلامي راډیکالیزم سیاسي قدرت ته ورساوه، له پښو ولوېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستنځي او يادښتونه

١) وګوري صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ١٥٠-١٥٦ مخونه، دافغانستان دجهاد د ثقافتي شورا له خپرونو څخه، ١٣٦٥ لمريز کال.

٢) له دي جريان څخه اوس پوازې او پوازې افغان ملت دافغانستان په نننې سياسي ډګر کې څه ناڅه سياسي حضور لري.

3) L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 499.

3*) Ibid, p. 691.

٤) بنياد ګرايي کهن وواپسين، افغان ملت جريده، ٧١-٧٠ پرله پسې ګڼه، ١٩٨٨ کال.

5) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism" : Wak Foundation for Afghanistan, Peshawar, 1999, p. 22.

٦) صباح الدين کشککی، دهه دموکراسی، ١٤٢ مخ.

٧) پورتنی اخيستنځی، ١٤٥ مخ.

٨) وګوري دافغانستان دخلکو ددموکراتيک ګوند مرامنامه.

9) Beverley Male (1982): Revolutionary Afghanistan, Croom Helm Ltd, 2-10 St John's Road, London SW 11, p.107.

10) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", in Jack Goldstone, Ted Robert, and Farrokh Moshiri (eds), Revolutions of late 20th century. (Boulder: Westview Press, 1991), pp. 162-193.

11) Kakar, 1979, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

12-17) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

18) Gupta, 1986, Ibid.

(c) ketabton.com: The Digital Library

19) Beverly Male, p.110, op. cit
20) Glukhoded, 1978, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
21) Mukherjee, 1978, Ibid.
22) Beverley Male, p.111, op. cit.
23) Ibid, p . 112.
24) Mukherjee, Glukhoded, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
25) Halliday, 1988, Ibid.
26) Shahrani, 1984, Ibid.
27) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
۲۸) وګورئ زاهد احمدزی، دشیخ الاسلام محمد بن عبدالوهاب سلفي اصلاحي تحریک دنورو په نظر کې، ۱۳-۱۷ مخونه، پیښور، پاکستان، دجماعة الدعوة إلى القرآن والسنة له خپرونو څخه.
۲۹) پورتنی اخیستنځی، ۶۲-۶۴ مخونه.
30) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, <u>Journal of Asian Studies</u>, XXVII, 3-4 (1992).
31) Khomeini, 1981, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
32) Akhavi, S., 1982, Ibid.
33) Anwar-ul- Haq Ahady, "The Decline of Islamic Fundamentalism", p . 231. op cit.
34-37) Ibid, pp. 231-234.
38) Pipes (1983), See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
39-40) See A. Ahady, "The Decline of Islamic Funda-

(c) ketabton.com: The Digital Library

mentalism, pp. 231-234, op. cit.

41) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism", 1999, P. 3, op cit.

42) Ibid, p. 8 .

43) Ibid.

44) Ibid, Preface, p. 8 .

٤٤*) دشهادت جريده، ۳۰ جولای، ۱۹۹۲، پېښور.

45) A research conducted by Wak Foundation For Afghanistan (WFA), 1997-1999, Peshawar.

46) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

٤٧) انجنير استقلال (محمد انعام واک) ، دافغان ملت جريده، دويمه دوره، لسمه گڼه، ځلورم مخ، ۱۹۸۹، اپرېل، پېښور.

48) Daily "The Frontier Post" (Weekend Post), P.8 , March 17, 1995, Peshawar.

٤٨*) زما خپله څېړنه (مؤلف).

49) Mohammad Enam Wak, op.cit., p. 24.

۵۰) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دويم مخ.

۵۱) پورتنۍ مرامنامه، دريم مخ.

۵۲) رر رر ۳-۵ مخونه.

۵۳) رر رر دويم مخ.

۵٤) رر رر

۵۵) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال د خپرې شوې مرامنامې لومړی مخ.

۵٦):

- صباح الدين کشککي، دهه دموکراسي، ۱۵٤ مخ.

- وگورئ له ۱۹۷۳ نه وړاندې دافغان ملت دگوند نشراتي ارگان، افغان ملت خپرې شوې گڼې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612.

۵۷) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې دریم مخ.

۵۸) همدا مرامنامه .

۵۹) وګورئ: ددې ګوند د ۱۳۵۲ لمریز کال مرامنامه، ددې ګوند د ۱۳۷۵ لمریز کال (۱۹۹۸) خپره شوې مرامنامه، په کابل، پېښور او اروپا کې ددې ګوند دمرکزي نشراتي اورګان «افغان ملت» تولې خپرې شوې ګڼې، او په پېښور کې ددې ګوند دویم نشراتي اورګان «استقلال» خپرې شوې ګڼې.

۶۰) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسی، ۱۵٤ مخ.

۶۰*) دافغان ملت جریده، د ۱۹۶۶ کال دډسمبر دمیاشتې د ۲۷ نېټې ګڼه.(L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612).

۶۱) دافغان ملت ګوند د ۱۹۹۷ کال دخپرې شوې مرامنامې اوم مخ.

۶۲) انجنیر محمد انعام واک، په افغان بحران کې ددریم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځینې واقعیتونه، (په انګرېزي ژبه) افغان ملت جریده، اتم مخ، ۱۹۸۸ کال، دیارلسمه او څوارلسمه ګڼه، پېښور.

۶۳) پورتني اخیستنځی .

۶٤) دافغان ملت ګوند اعلامیه د ۱۹۸۹ کال دمارچ میاشت.

۶۵) وګورئ دشهادت جریده، ۱۳۶۸ لمریز کال، دجوزا دمیاشتې لسمه، پرله پسې ګڼه ۱۸۰، دولسم کال، پېښور.

۶۶) وګورئ وېښخې (انجنیر محمد انعام واک)، دافغان ملت دګوند داعلامیې په هکله دشهادت دجریدې څغلند نظر ته یوه سرسري کتنه، دافغان ملت جریده، لومړی، دریم او اوم مخونه، د ۱۳۶۸ کال دغویي او غبرګولي میاشتې، اتلسمه او نولسمه ګڼه، پېښور.

۶۷) وګورئ انجنیر محمد انعام واک، ستراتیژي قدرت سوم دربرابر ستراتیژي های چپ وراست برنده است؟ دافغان ملت جریده، دولسمه ګڼه، لومړی او دویم مخونه، د ۱۹۸۸ کال دجولای میاشت، پېښور.

وګورئ انجنیر واک، په افغان بحران کې ددریم قوت اودهغه دستراتېژۍ په هکله ځینې واقعیتونه (په انګرېزي ژبه)، افغان ملت جریده ۱۳-۱٤ ګڼه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگست، سپتمبر میاشتي، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۸) وګورئ دسباوون زیری، دمجاهدینو دموقت ائتلافي حکومت خپروونکی اورګان، څلورمه ګڼه، داګست میاشت، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۶۹- وګورئ انجنیر واک، انعکاساتي مربوط به ستراتیژی قدرت سوم، افغان ملت جریده، ۱۳-۱۴ ګڼه، ۱۹۸۸ کال، پېښور.

۷۰) وګوري ۶۲ اخیستنځی.

۷۱) دافغان ملت جریده، پنځم مخ، ۱۹۹۵کال، مارچ–اپریل، دویمه دوره، شپږمه ګڼه، پېښور.

۷۲) دافغان ملت ګوند ددارالانشاء له قوله .(24 August, 1999)

73) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism: op . cit .

74) Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan. In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p.131.

۷۵) قومي مساوات او ملي یووالی، دافغان ملت جریده، ۴۲-۴۳ ګڼه، مارچ ۱۹۹۵.

76) See Anwar-ul Haq Ahady,"Afghanistan: State Breakdown", op. cit .

77) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, Combridge University Press, London, 1986, P 114 .

۷۸) محمد انعام واک، پښتونولي او اسلام، یوه نه خپره شوې څېړنه، ۱۹۹۸، پېښور.

۷۸*) پورتنی اخیستنځی.

۷۹) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۳۳ مخ، د۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۷۸ ماده، ۱۳۶۵ لمریز کال.

۸۰) د۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۴۵ ماده، ډاکټر عبدالعلي ارغنداوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی خاطري، ۴۹۷ مخ، ۱۹۹۷ کال، پیښور.

81) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat): Afghanistan: Jirgas and Loya Jirgas: The Afghan Tradition (977 AD-1992 AD) p.VI,19,1988, Peshawar.

۸۲) پروفیسر عبدالرسول امین، دافغانستان د ټولنې دزعامت خلا، ۲۵ مخ، د آزاد افغانستان دلیکوالو ټولنه، ۱۹۹۵ کال، پېښور.

ډاکتر انورالحق احدي، دافغان ملت جریده ،۷۷-۷۶ گڼه، ۱۹۹۸ کال.

۸۳) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۳۲مخ.

۸۴) پورتني اخیستنځي، ۳۲ مخ.

۸۵) رر رر

۸۶) رر رر

۸۷) رر ۳۳ مخ

۸۸) رر ۳۳ مخ

89) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat) Op. cit.

۹۰) پروفیسر ډاکتر انوارالحق احدي، افغانان باید هغه څه ونکړي چې دجرگې د کمزورتیا سبب شي، دافغان ملت جریده، څلورم مخ، ۷۷-۷۶ پرله پسې گڼه، ۱۹۹۸ کال، داگست میاشت.

۹۱) پورتني لیکوال، پورتنۍ جریده، لویه جرگه، سوله او مشروعیت، لومړی او دریم مخونه، ۶۸-۶۹ پرله پسې گڼه، ۱۹۹۷ کال.

۹۲) وگورئ ۹۰ اخیستنځي.

۹۳) وگورئ ۹۱ اخیستنځي.

۹۴) وگورئ دافغان ملت جریده، ۷۱-۷۰ پرله پسې گڼه، ۱۹۹۸ کال.

۹۵) پورتنی اخیستنځي.

۹۶) وگورئ ډاکتر انوارالحق احدي، له باچانه دخلکو توقعات، دافغان ملت جریده، ۷۱-۷۰ پرله پسې گڼه، ۱۹۸۸ کال.

۹۷) پورتني اخیستنځي.

98) AIC, Monthly Bulletin, No. 76, July 1987, pp . 2-8.

(c) ketabton.com: The Digital Library

99) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, 1986, pp. 124, 125 . op. cit.

۱۰۰) وگورئ ۹۶ اخیستنځی .

۱۰۱) پورتنی اخیستنځی .

102) See Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op. cit .

103) Richard S. Newell, The Prospect of State Building in Afghanistan: The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, pp.114-116.

104) Ibid.

105) The Ethnic Composition of Afghanistan, p. 27: A Six year Survey and Research of Wak Foundation for Afghanistan (1991-1996), Peshawar, 1999 .

۱۰۶) افغان ملت جریده، قومي مساوات او ملي سیوالی، ۴۲-۴۳ گڼه، ۱۹۵۵ کال.

PROPERTY OF ACKU 8238

۱۰۷) وگورئ (۱۰۵) اخیستنځی

۱۰۸) رر ۱۰۶ رر

۱۰۹) رر ۱۰۶ رر

۱۱۰) رر ۱۰۶ رر

111) L. Dupree, Afghanistan, 1980 edition, pp. 156-157.

۱۱۲) صباح الدین کشککي، دهه قانون اساسي، ۳۲-۳۳ مخونه.

113) See Anwar -ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

114) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op cit., p.8.

۱۱۵) میرغلام محمد غبار، افغانستان در مسیر تاریخ، ۹۵۷ مخ، ۱۹۶۷، کابل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۶) پورتنی اخیستنځی .

117) See Anwar-ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown, op. cit .

118) Ibid.

Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan", In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p. 131.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ARIC
B
4·3831
WAK
8238
cp·1

AFGHANISTAN CRISES:

THE 3rd ALTERNATIVE

Mohammad Enam Wak

1999

Wak Foundation for Afghanistan (WFA)
(Research and Implementing Institute for Afghanistan Rehabilitation, Development and Drug Control Program)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library